

Aan de slag met Weer thuis in de wijk

Uitstroom beschermd wonen en maatschappelijke opvang in dertien gemeenten

Susan van Klaveren en Netty van Triest (Platform31)

Ann Meijer (Ann Meijer Procesmanagement)

Uitgave

Platform31
Den Haag, april 2018

Auteurs: Susan van Klaveren (Platform31), Netty van Triest (Platform31) en Ann Meijer (Ann Meijer Procesmanagement)

Redactie: Platform31

Fotografie: De Volksbond Amsterdam

Platform31

Kennis- en netwerkorganisatie Platform31 ziet de **trends** in stad en regio. We **verbinden** beleid, praktijk en wetenschap rondom actuele vraagstukken en komen tot een **aanpak** waarmee bestuurders, beleidsmakers en uitvoerders direct aan de slag kunnen. De oplossingen houden we niet voor onszelf: **iedereen profiteert mee** van de resultaten.

Postbus 30833, 2500 GV Den Haag
www.platform31.nl

Hoewel grote zorgvuldigheid is betracht bij het samenstellen van dit rapport, aanvaarden Platform31 en de betrokkenen geen enkele aansprakelijkheid uit welke hoofde dan ook voor het gebruik van de in deze publicatie vermelde gegevens. Alles uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt mits de bron wordt vermeld.

Inhoudsopgave

Inleiding	5
1.1 Experiment Weer thuis in de wijk	5
1.2 Procesevaluatie onder experimentpartners	6
1.3 Leeswijzer	7
2 Omvang van de vraag in beeld	8
2.1 Hoe krijg je de kwantitatieve opgave in beeld?	8
2.2 Hoe ziet de opgave eruit bij de experimentpartners?	10
2.3 Welke uitstroom is gerealiseerd?	12
2.4 Conclusie	14
3 Kwaliteit aanbod op casusniveau	15
3.1 Wonen	15
3.1.1 Huisvestingsopgave	15
3.1.2 Afspraken over toewijzing van woningen aan de doelgroep	16
3.1.3 Uitbreiding woningaanbod	17
3.2 Integraal arrangement	19
3.3 Conclusies	23
4 Inzet voor en met de wijk	24
4.1 Wat is de opgave in de wijk?	24
4.2 Verbinden met de wijk	25
4.3 Ondersteuning sociale samenhang in de buurt	27
4.4 Conclusies	32
5 De opgave van samenwerken	33
5.1 Nieuwe opgave, nieuwe samenwerking?	33
5.2 Opgavegericht samenwerken	34
5.3 Samenwerkingsopgave op casusdomein	35
5.4 Samenwerkingsopgave leefomgeving	41
5.5 Samenwerkingsopgave in institutionele domein	43
5.6 Transitie: vernieuwend veranderen	46
5.7 Conclusie	47
6 Beschouwing	49
7 Almelo	51
8 Amsterdam	53
9 Apeldoorn	55
10 Assen	57

11 Breda	59
12 Den Haag	61
13 Dordrecht	63
14 Groningen	65
15 Haarlemmermeer	67
16 's-Hertogenbosch	69
17 Hoorn	71
18 Leiden	73
19 Regio Noord-Veluwe	75

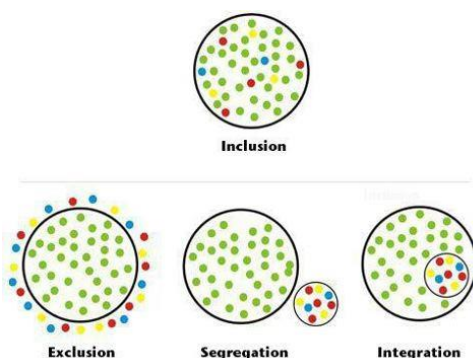
Inleiding

1.1 Experiment Weer thuis in de wijk

Aanleiding: Gewoon wonen in de wijk

Na een periode met problemen weer gewoon op jezelf wonen. Wie wil dat nou niet? Afgelopen jaren is ook voor mensen met psychische zelfredzaamheidsbeperkingen de visie omarmd dat 'gewoon' wonen in de wijk het uitgangspunt moet zijn. De zorg komt naar de cliënt, in plaats dat de cliënt naar een instelling verhuist.

In 2015 beschreef de VNG-commissie Toekomst Beschermd Wonen – ook bekend als de commissie Dannenberg – deze visie in haar advies. Volgens de commissie kan één tot twee derde van de mensen die het beschermd wonen uitstromen, zelfstandig wonen in de wijk. Maar om zelfstandig wonen succesvol te laten verlopen, zo stelt de commissie, is het nodig een aantal randvoorwaarden in te vullen. Denk aan een betaalbare woning, goede begeleiding en buurtmanagement.

De commissie Dannenberg vroeg ook aandacht voor de ondersteuning van de leefomgeving van de cliënt; het eigen sociale netwerk én het netwerk in de buurt. Een inclusieve samenleving waar ook mensen met een psychische kwetsbaarheid onderdeel van zijn, vraagt om beleid en interventies die zorgen dat deze mensen niet alleen in de wijk wonen maar daar ook actief een rol (kunnen) spelen. Tot zover de visie, want de praktijk bleek weerbarstig.

5

Al een aantal jaar is het helder dat de uitstroom vanuit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang niet soepel verloopt. Platform31 onderzocht in 2016 de praktijk in zeven gemeenten door gesprekken te voeren met gemeenten, woningcorporaties en ggz-aanbieders. Uit het onderzoek bleek dat verschillende obstakels uitstromers belemmeren bij het zelfstandig gaan wonen. En ook de afstemming tussen de organisaties die nodig zijn voor een succesvolle uitstroom naar een zelfstandige woning, verliep niet soepel.

Experiment Weer thuis in de wijk

Om die reden organiseerde Platform31 in 2016 en 2017 het experiment 'Weer thuis in de wijk'. Het doel was om samen met gemeenten, woningcorporaties en ggz-aanbieders te versnellen op drie (op basis van het onderzoek vastgestelde) vraagstukken:

- Zicht op de opgave: hoe krijg je inzicht in de kwantitatieve opgave?
- Procesregie: hoe organiseer je een passende procesregie tussen partijen?
- Een zachte landing in de wijk: hoe organiseer je de randvoorwaarden voor zelfstandig wonen, zoals dagbesteding, ontmoeting en nabije ondersteuning in de wijk?

Op basis van een landelijke uitvraag zijn dertien samenwerkingsverbanden voor deelname aan het experiment geselecteerd. De partners zijn geselecteerd op basis van de volgende criteria:

- landelijke spreiding;
- samenwerking tussen woningcorporatie, ggz-aanbieder en gemeente;
- tijdens de experimentperiode aan de slag om een zachte landing van uitstromers in de wijk te realiseren.

In het experiment 'Weer thuis in de wijk' ondersteunde Platform31 de experimentpartners met vijf bijeenkomsten waarbij de partners onderling aanpakken en ervaringen konden uitwisselen, experts werden uitgenodigd en innovatieve aanpakken of instrumenten van derden aangereikt. In het kader van dit experiment verschenen publicaties over het in kaart brengen van de kwantitatieve opgave van de uitstroom in de vorm van een stappenplan, verkenning van Magic Mix-woonvormen, verkenning van woonvormen 18-/18+, randvoorwaarden in de wijk, kansrijk samenwerken en diverse artikelen over participatie en sociale netwerken in de wijk. In ruil voor deze kennis stellen experimentpartners aan het eind van het experiment hun praktijk open voor een procesevaluatie. De bedoeling is om anderen te laten leren van de 'nieuwe wielen' die in de dertien samenwerkingsverbanden zijn uitgevonden.

Figuur 1 | Deelnemers aan het experiment Weer thuis in de wijk

6

1.2 Procesevaluatie onder experimentpartners

Het experiment 'Weer thuis in de wijk' is afgerond met een procesevaluatie die inzichtelijk maakt hoe de experimentpartners lokaal aan de slag zijn gegaan op de drie genoemde vraagstukken. De evaluatie biedt goede voorbeelden en helpt inzicht te verschaffen in de uitdagingen en eventuele belemmeringen. Op deze manier willen wij de ervaringen en kennis van de experimentpartners delen met andere partijen die aan de slag zijn met dezelfde opgave.

Ervaringen van uitstromers

Naast het in beeld brengen van de ervaringen en kennis van professionele partijen, zoals in deze procesevaluatie gebeurt, wil Platform31 ook aandacht besteden aan de ervaringen van uitstromers uit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang. Hoe ervaren zij de samenwerking tussen de betrokken partijen? Krijgen zij een integraal arrangement aangeboden? En welke tips hebben zij nog meer rondom de uitstroom? De beoogde start van de uitvoering van het onderzoek is in het voorjaar van 2018.

Onderzoeksvragen

De volgende vragen staan centraal in de procesevaluatie:

1. Hoe zijn samenwerkingspartners aan de slag gegaan op de drie experimentthema's, namelijk zicht op de opgave, procesregie en randvoorwaarden in de wijk?
2. Wat is de potentiële uitstroom uit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang en wat is de reële uitstroom geweest in 2016 en 2017?
3. Welk aanbod of arrangement is aangeboden bij uitstroom uit de intramurale setting? Welke voorzieningen zijn georganiseerd op wijk- en buurniveau?
4. Hoe is de samenwerking tussen gemeente, woningcorporaties en zorgorganisaties vormgegeven en hoe beoordelen zij deze samenwerking?

Aanpak procesevaluatie

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, hebben we verschillende activiteiten uitgevoerd. Per experimentpartner zijn relevante (beleids)documenten en onderzoeken bestudeerd. Ook zijn de experimentpartners (telefonisch) geïnterviewd. Op basis daarvan is per experimentpartner een factsheet opgesteld waarin de gestelde onderzoeksvragen zijn beantwoord. Bij sommige experimentpartners lag het accent daarbij op de uitstroom uit het beschermd wonen, bij anderen op de uitstroom uit de maatschappelijke opvang. In een enkel geval zijn beide domeinen in de factsheet opgenomen. De experimentpartners hebben de factsheets goedgekeurd, vervolgens zijn de factsheets als basisbestand gebruikt voor de overkoepelende analyse.

7

1.3 Leeswijzer

Deze publicatie bestaat uit twee delen. In deel A beschrijven wij de uitkomsten van de overkoepelende analyse. Dit levert een beeld op van de stand van zaken op het onderwerp en geeft inzicht in de ervaringen, goede voorbeelden en eventuele belemmeringen. In deel B zijn de samenvattingen van de factsheets per experimentpartners opgenomen, zodat er een samenhangend beeld ontstaat van de opgave en aanpak per gemeente.

2 Omvang van de vraag in beeld

Doordat de decentralisatie van het beschermd wonen zijn veel centrumgemeenten de afgelopen twee jaar aan de slag gegaan om inzicht te krijgen in hun lokale uitstroomcijfers. Wie stroomt uit naar een woning? Zij hebben deze cijfers bijvoorbeeld nodig om te bepalen hoeveel woningen nodig zijn, maar ook om te bepalen wat in wijken en buurten nodig is voor een zachte landing. Uitstroomcijfers zijn dus belangrijk om te sturen op een soepele overgang vanuit het beschermd wonen of de maatschappelijke opvang. In dit hoofdstuk geven we een overzicht van de cijfers. Wat is de verwachte uitstroom? Welke uitstroom is gerealiseerd? En wat zijn mogelijke knelpunten bij het in kaart brengen van de vraag?

2.1 Hoe krijg je de kwantitatieve opgave in beeld?

Bij aanvang van het experiment heeft vrijwel geen van de experimentdeelnemers een (betrouwbaar) inzicht in de uitstroomcijfers vanuit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang. Ook is de potentiële uitstroom voor de komende jaren niet bekend. Uitstroomcijfers blijken niet makkelijk beschikbaar. In het experiment is samen met onderzoeksbureau HHM onderzocht waarom het zo moeilijk is om cijfers boven tafel te krijgen. Bovendien is een stappenplan ontwikkeld hoe experimentpartners aan de slag kunnen. Beide staan beschreven in de publicatie 'Zicht op uitstroom'.

Landelijke schatting van de vraag naar woningen

Een kleine 10.000 mensen met een psychische beperking woont nu in het beschermd wonen. De commissie Toekomst Beschermd Wonen verwacht dat het voor een derde van hen wenselijk is om intramuraal te blijven wonen, twee derde kan (op termijn) uitstromen. Zij veroorzaken een extra vraag naar huurwoningen (het 'boeggolfeffect') bovenop de bestaande vraag naar woningen van uitstromers uit het beschermd wonen.

Mensen die tijdelijk onderdak vinden in de Maatschappelijke Opvang is een andere groep met een psychische problematiek. Deze groep wordt landelijk geschat op jaarlijks 70.000 mensen. Ook voor hen is nieuwe woonruimte nodig.

Interpretatieverschillen rondom beschermd wonen

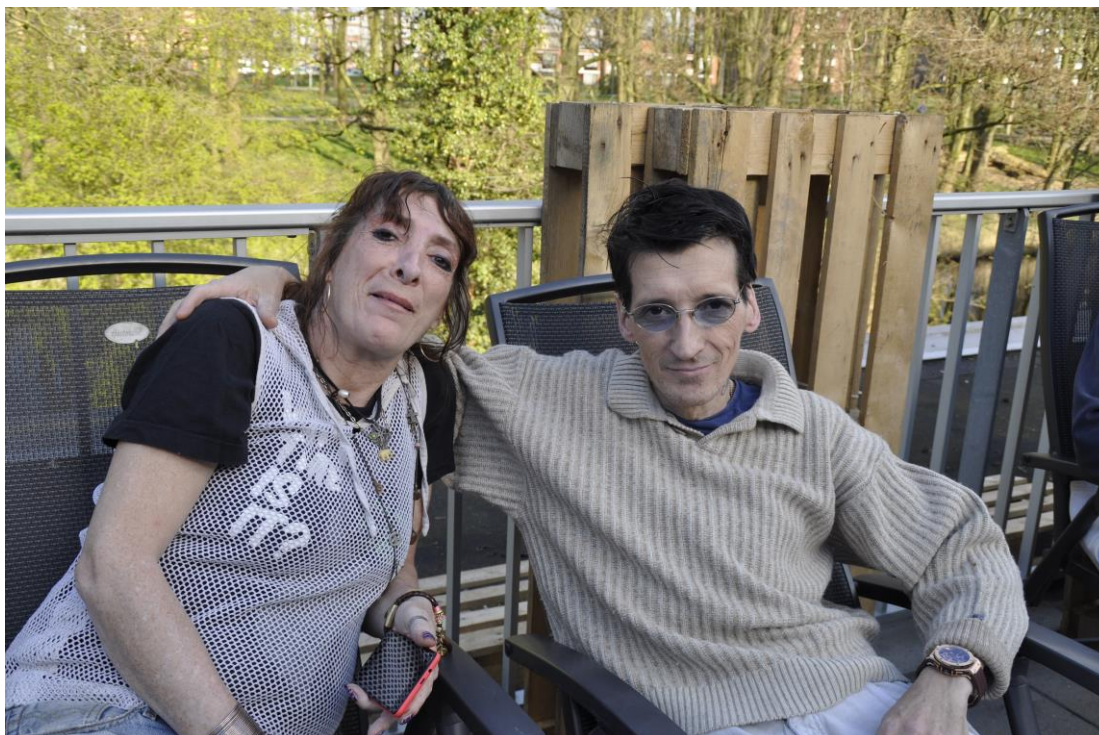
Vooral over de invulling van het beschermd wonen bestaan veel interpretatieverschillen. Uitstromen naar een zelfstandige woning betekent niet altijd dat iemand een woning gaat huren bij een woningcorporatie. Het kan ook heel goed zijn dat iemand verhuist naar een woonvorm van de zorgaanbieder. De woning maakt dan onderdeel uit van de zorgovereenkomst. Er zijn veel verschillende woonvormen mogelijk, en begrippen worden door elkaar gebruikt. Om goed inzicht te krijgen in de aantallen (potentiële) uitstroom, is dus grip nodig op al die verschillen.

De drie manieren waarop wonen en zorg van elkaar zijn gescheiden, dragen bijvoorbeeld bij aan de spraakverwarring rondom het beschermd wonen. Zij zorgen ook ervoor dat je uitstroomcijfers uit verschillende registraties niet simpelweg bij elkaar kunt optellen. Wonen en zorg worden op de volgende drie manieren gescheiden:

- *Functionele scheiding*: beschermd wonen was onder de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ) zowel een herstelfunctie als een permanente woonfunctie. Door de ambulantisering worden deze twee functies van elkaar gescheiden.
- *Financiële scheiding*: het wonen is geen onderdeel van de all-infinanciering voor het beschermd wonen. De uitstromer betaalt zelf de woning, zo nodig aangevuld met huurtoeslag.

- *Organisatorische scheiding*: de diensten worden door verschillende organisaties geboden. Het wonen wordt apart van de begeleiding georganiseerd.

Door de verschillende manieren waarop partijen het beschermd wonen definiëren, verschilt ook de informatie die zij in hun registraties opnemen. Daardoor kunnen we cijfers niet simpelweg bij elkaar optellen. Daarnaast speelt mee dat sommige zorgaanbieders aangeven dat de uitstroom niet of nog niet mogelijk is, doordat de benodigde voorzieningen in de wijk niet aanwezig zijn. Dit betekent dat een cliënt die klaar is om uit te stromen, niet wordt meegerekend omdat de voorzieningen in de wijk (nog) niet voldoende op peil zijn.

9

Ontbrekende cijfers maatschappelijke opvang

Een dergelijke definitiekwestie is binnen de maatschappelijke opvang niet aanwezig, wel ontbreken soms gegevens. Meer dan binnen het beschermd wonen kunnen mensen uit de opvang 'verdwijnen' waardoor het niet helder is waar iemand naartoe is uitgestroomd. Dat kan een zelfstandige woning zijn, maar iemand kan ook weer op straat verblijven of in een andere gemeente in de opvang zijn ingestroomd. Ook komt overlap voor doordat een cliënt zowel bij de maatschappelijke opvang als bij het beschermd wonen wordt meegeteld.

Proces

Het in kaart brengen van uitstroomcijfers vraagt om een proces waarin gemeenten, woningcorporaties en zorgaanbieders met elkaar definiëren wat uitstroom is, welke regionale en lokale voorzieningen en welk aanbod aan woningen en voorzieningen in de wijk nodig zijn om uitstroom mogelijk te maken. Het in kaart brengen van de uitstroomcijfers is daarmee een opmaat voor beleid rondom het weer in de wijk wonen van de doelgroep.

Groningen: Onderzoek als basis voor gesprek

Bureau KAW deed samen met het Sociaal Planbureau Groningen onderzoek in Groningen tussen maart en september 2017. Dit onderzoek heeft veel kwantitatieve gegevens opgeleverd, die vooral een goede basis vormen om het gesprek tussen betrokken partijen te starten. De cijfers geven inzicht in de herkomst van mensen vanuit de verschillende regiogemeenten. Duidelijk is dat de problemen zich grotendeels concentreren in de stad. KAW gebruikte de beschikbare gemeentelijke gegevens en heeft aanvullend interviews gehouden met zorgaanbieders, woningcorporaties en cliëntenorganisaties. De potentiële uitstroom wordt medio 2017 geschat op 340. Van de in totaal 1.387 deelnemers in het beschermd wonen kan de uitstroom uitkomen op 976.

2.2 Hoe ziet de opgave eruit bij de experimentpartners?

Ook de meeste experimentpartners zijn actief (geweest) om inzicht te krijgen in de kwantitatieve opgave rondom de uitstroom vanuit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang, zowel voor de kortere als de langere termijn. Bij de uitstroom is sprake van een 'boeggolf'; een tijdelijk verhoogde uitstroom, met name uit het beschermd wonen, door de transformatie van de intramurale voorzieningen waarbij het beleid gericht is op het zoveel mogelijk zelfstandig in de wijk laten wonen van mensen met een ernstige psychiatrische aandoening.

De experimentpartners probeerden de afgelopen jaren op verschillende manieren grip te krijgen op de omvang, de 'orde van grootte', van de uitstroom. Meerdere gemeenten hebben zelf of samen met hun partners een inschatting of raming gemaakt van de potentiële uitstroom. De stelregel van de commissie Dannenberg is hierbij één van de gebruikte methoden om een beeld te krijgen van de potentiële uitstroom – ofwel: een derde kan direct, een derde kan op termijn en een derde kan niet uitstromen vanuit het beschermd wonen. Andere gemeenten hebben een extern bureau gevraagd om de populatie in het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang in kaart te brengen en een inschatting te maken van de potentiële uitstroom van de doelgroep.

10

Tabel 1 | Potentiële/geambieerde uitstroom uit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang

Gemeente	Opgave
Almelo	In totaal 1.500 cliënten, waarvan 500 uitstromers uit het beschermd wonen eind 2016 in de regio Twente. Uitstroomambitie voor regio's Enschede en Almelo samen, op basis stelregel Dannenberg.
Amsterdam	Op basis van onderzoek 1.000 extra uitstroom op korte termijn, vertaald naar 1.000 extra woningen tussen 2015 en 2018. Daarvan zijn 600 woningen al gerealiseerd in 2016 en 2017.
Apeldoorn	50 tot 60 extra uitstromers uit het beschermd wonen per jaar voor de periode 2016-2018 ten opzichte van jaarlijks 100 uitstromers. Geraamde cijfers uit samenwerkingsverband.
Assen	60 tot 70 procent van de 300 cliënten uit het beschermd wonen uit Assen conform onderzoek extern bureau.
Breda	150 tot 200 uitstromers uit het beschermd wonen op een totaal van 720 in de regio. Sinds eind 2017 loopt een onderzoek onder aanbieders om uitstroompotentieel voor Breda in kaart te brengen.

Den Haag	Naar schatting 500 tot 600 mensen per jaar uit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang voor de komende jaren op grond van intern gemeentelijk onderzoek.
Dordrecht	Ongeveer 175 uitstromers uit het beschermd wonen in 5 jaar.
Groningen	340 uitstromers uit het beschermd wonen per direct en 976 in totaal aan extra uitstroom in de regio ten opzichte van een totaal van bijna 1.400 cliënten uit het beschermd wonen. Onderzoek door extern bureau, cijfers gelden voor gehele provincie.
Haarlemmermeer	Naar schatting jaarlijks 35 mensen uit het beschermd wonen en 90 uit de maatschappelijke opvang op grond van intern gemeentelijk onderzoek.
's-Hertogenbosch	Capaciteit van 320 beschermd wonen-plaatsen terugbrengen binnen acht jaar tot 75 plaatsen. De jaarlijkse afname is ongeveer 35 plaatsen (onderbouwde aanname samenwerkingspartijen) en 47 concrete potentiële uitstromers uit het beschermd wonen in de jaren 2016 en 2017. Jaarlijkse uitstroom uit de maatschappelijke opvang is 265 (onderbouwde aanname samenwerkingspartijen).
Hoorn	Onderzoek start in 2018. Ambitie is om in de jaren 2018 tot en met 2020 jaarlijks 100 woningen beschikbaar te stellen voor de doelgroep.
Leiden	75 uitstromers uit het beschermd wonen per jaar en ongeveer 300 uitstromers uit de maatschappelijke opvang per jaar. Onderzoek door extern bureau.
Noord-Veluwe	29 uitstromers uit het beschermd wonen in 2017 volgens extern onderzoek Schatting medewerkers op grond van stelregel Dannenberg is 130 uitstromers uit het beschermd wonen in totaal.

11

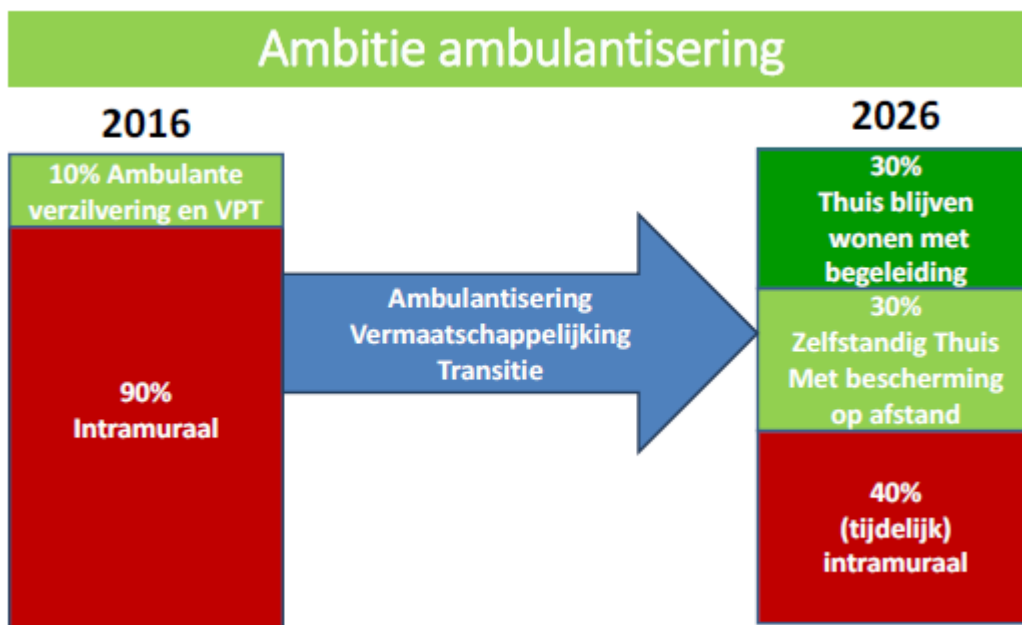
Meerdere experimentpartners hebben de cijfers in kaart laten brengen door een extern bureau. Deze oefening legt wel een basis voor het opstarten van het gesprek, maar leidt niet direct tot een gezamenlijke visie op uitstroom, welke transformatie gewenst is en wat daarvoor nodig is. Daarvoor is een gezamenlijk gesprek tussen gemeente, coördinatie en zorginstellingen nodig. Uit de interviews blijkt dat de winst van het inventariseren van de cijfers, door sommigen een 'papier exercitie' genoemd, (vooral) zit in de geruststelling dat transformatie van beschermd wonen en opvang niet leidt tot een extra vraag van honderden woningen. Ook heeft het geholpen bij het op gang brengen van het gezamenlijke gesprek over de opgave.

Assen: Onderzoek totale vraag naar kleine, betaalbare woningen

In Assen staan, net als in veel andere gemeenten, vooral eengezinswoningen. Deze passen niet bij de vraag van uitstromers van het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang, omdat zij over het algemeen een voorkeur hebben voor kleine appartementen of studio's. De druk op dit type woningen is groot, omdat meerdere doelgroepen eenzelfde woonvraag hebben. Om inzicht te krijgen in de totale vraag naar kleine, betaalbare woningen laat de gemeente begin 2018 een onderzoek uitvoeren naar de aard en omvang van de verschillende groepen die aanspraak maken op deze woningen. De uitkomsten worden als basis gebruikt voor nieuwe prestatieafspraken met de woningcorporaties.

In de regionale beleidskaders voor het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang zijn de ambities van de ambulantisering in de regio opgenomen. Hierin zien we veelal de stelregel van de commissie Dannenberg terug. Dat is ook het geval bij het inschatten van de populatie uitstromers. Wanneer de reële kwantitatieve opgave in beeld is gebracht, kan de ambitie worden vertaald in termen van afbouw van intramurale plaatsen, uitstroomaantallen en/of het ontwikkelen extra woningen.

Figuur 2 | Ambitie ambulantisering regio Zuid-Kennemerland, IJmond en Haarlemmermeer

Bron: Beleidskader maatschappelijke opvang – beschermd wonen – vrouwenopvang 2017-2020, Opvang Wonen & Herstel (regio Zuid-Kennemerland, IJmond en Haarlemmermeer, 2016)

2.3 Welke uitstroom is gerealiseerd?

12

Naast inzicht in de potentiële of gewenste uitstroom helpt data over de daadwerkelijke uitstroom uit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang bij het organiseren van voldoende woningen en voorzieningen voor uitstromers. Uitstroom kan via verschillende routes plaatsvinden, namelijk:

- reguliere woningvoorraad via aanbodmodel;
- voorrangsregeling of contingentafpraak;
- specifiek woonvorm via selectie door zorgaanbieder:
 - huren via zorginstelling naar andere woon(zorg)voorziening met zorgovereenkomst;
 - huren via zorginstelling die zelf als huisvester woningen verhuurt.

De variatie in routes is groot en verschillend per experimentpartner. De verschillende routes leiden niet noodzakelijkerwijs tot ander aanbod, maar zijn het resultaat van de wijze waarop woningtoewijzing lokaal over de jaren heen is georganiseerd. Opvallend hierin is dat het huren via een zorginstelling vaak niet is verweven met de reguliere woonruimteverdeling in een gemeente. In de praktijk hebben de woningen in eigendom van een zorgaanbieder vaak een apart georganiseerde verhuur.

De experimentpartners zijn gevraagd naar de gerealiseerde uitstroom in 2016 en 2017, maar feitelijke uitstroomcijfers komen moeilijk boven tafel. Los van verschillen in interpretatie (zie 2.1) hebben de meeste gemeenten binnen het experiment geen eenduidige registratie van uitstroom naar een zelfstandige woning in de wijk. Uitstroom uit de instelling betekent niet automatisch dat iemand zelfstandig gaat wonen. Vanuit de maatschappelijke opvang kan iemand ook doorstromen naar een voorziening voor beschermd wonen of een tussenvoorziening. Ook kunnen cliënten via verschillende routes uitstromen naar een zelfstandige woning in de wijk. Wanneer zij uitstromen door zelf via het reguliere woningaanbodstelsel een woning te zoeken, dan wordt dit niet geregistreerd. Door de vele

uitstroomroutes ontbreekt een registratiesysteem van de uitstroom uit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang, en daarmee een scherp zicht op de cijfers.

Tabel 2 | Feitelijke uitstroomcijfers

Gemeente	Opgave
Almelo	105 gestart met traject uitstroom uit het beschermd wonen, waarvan 24 in 2017 uitgestroomd. Daarnaast 120 uitstromers uit de maatschappelijke opvang.
Amsterdam	33 uitstromers uit het beschermd wonen in 2016, ruim 440 in 2017. Daarnaast circa 400 uitstromers uit de maatschappelijke opvang per jaar.
Apeldoorn	Circa 100 uitstromers uit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang per jaar.
Assen	Onderwerp van onderzoek in 2018.
Breda	Uitstroom via woningaanbodstelsel onbekend. Via contingentregeling: 42 uit de maatschappelijke opvang in 2016 en 45 in 2017.
Den Haag	Onbekend.
Dordrecht	Ongeveer 100 uitstromers uit het beschermd wonen in totaal in 2016 en 2017.
Groningen	304 uitstromers uit het beschermd wonen en 219 uit de maatschappelijke opvang van juli 2016 tot juni 2017.
Haarlemmermeer	Onbekend.
's-Hertogenbosch	22 uitstromers in 2016 en 2017.
Hoorn	Onbekend.
Leiden	Uitstroom uit het beschermd wonen is onbekend, ongeveer 300 uitstromers uit de maatschappelijke opvang per jaar. Cijfers op basis van onderzoek door extern bureau.
Noord-Veluwe	34 uitstromers uit het beschermd wonen in 2017.

13

In verschillende regio's is de uitstroom lager dan beoogd. Dat wordt veroorzaakt door:

- tekort aan betaalbare, kleine woningen;
- beschikbare woningen sluiten niet aan bij specifieke behoeften cliënten;
- geclusterde woonvorm met zelfstandige woningen is niet beschikbaar, bijvoorbeeld voor een groep cliënten die gezamenlijk wil wonen;
- matchen van bewoner met woning en woonomgeving kost tijd;
- cliënten hebben tijd nodig om zich voor te bereiden op de overstap;
- beperkte beschikbare tijd binnen het wijkteam om meerdere potentiële uitstromers tegelijk te spreken, te beoordelen en op te vangen in de wijk;
- beperkte uitstroomgerichtheid van begeleiders bij zorgaanbieders.

Almelo: Stimuleren uitstroom, ook bij een problematisch verleden

Het gezamenlijk overleg tussen de woningcorporaties en de gemeente Almelo over mensen met een problematische huurhistorie heeft geleid tot de 'maatregel risicodeling toekomstig huurfalen'. Hierbij delen de gemeente en de woningcorporatie het risico van het niet betalen van huur, inclusief de schade van een woningontzuiming, voor mensen die vanuit het nieuwe kansenbeleid zijn uitgestroomd uit de 24 uursvoorziening van de maatschappelijke opvang. Deze maatregel draagt bij aan een goede uitstroom van deze doelgroep uit de voorzieningen.

2.4 Conclusie

In 2016 bestond bij de zeven gemeenten die Platform31 onderzocht nog geen beeld van hoeveel mensen uit het beschermd wonen kunnen uitstromen naar een zelfstandige woning in de wijk. Dit inzicht is wel belangrijk voor het plannen van voldoende woningen en voorzieningen. Uit het experiment blijkt dat het in kaart brengen van deze cijfers geen simpele optelsom is. Verschillen in definities en perspectieven voor wie uitstroom mogelijk is, liggen hieraan ten grondslag.

De verschillende experimentpartners probeerden, vaak via extern belegde of zelfuitgevoerde ramingen, de opgave in beeld te krijgen. Deze cijfers zijn gebruikt als basis voor een gezamenlijk overleg over de opgave en vormden ook vaak een geruststelling; het gaat niet om grote aantallen woningen. In een beperkt aantal gevallen is een vertaalslag gemaakt naar een gezamenlijke ambitie.

Daarnaast heeft een deel van de experimentpartners cijfers over de daadwerkelijke uitstroom verzameld. Deze cijfers zijn niet bij alle experimentpartners uit de registratie te krijgen. Waar dat wel kan, helpen de cijfers meer gevoel te krijgen bij de opgave en de snelheid waarmee de uitstroom plaatsvindt. Om tal van redenen gaat de uitstroom bij de meeste experimentpartners langzamer dan verwacht.

3 Kwaliteit aanbod op casusniveau

Naast de kwantitatieve opgave is er ook een kwalitatieve opgave: welk aanbod is nodig? In het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang krijgen cliënten een totaalaanbod. Dit bestaat onder meer uit woonruimte of een slaappleaats, begeleiding, 24 uren aanwezigheid van zorg en een daginvulling. Wanneer iemand weer op zichzelf gaat wonen, bespreken diverse partijen met de uitstromer wat nodig is aan individuele hulp om zelfstandig te wonen in de wijk en weer onderdeel uit te maken van de samenleving. Wat is nodig voor een zinvolle daginvulling? Hoe krijg je rust in financieel beheer en flexibele ondersteuning, maar ook een sociaal netwerk en een prettige omgang met de burens? Zelfstandig wonen vraagt om een integraal arrangement dat door verschillende partijen in samenhang wordt geleverd.

Bij de start van het experiment dachten verschillende samenwerkingsverbanden dat de uitstroom stakte door een tekort aan betaalbare huurwoningen. Daardoor lag de focus in het beleid aanvankelijk vooral op de huisvestingsopgave: het zorgen voor voldoende en passende woningen in de wijk. Paragraaf 3.1 beschrijft dit vraagstuk en behandelt passende acties door de experimentpartners. Helder is echter dat het 'wonen in de wijk' pas kan slagen als ook aan andere voorwaarden is voldaan. Dat zien we terug bij de inspanningen van de experimentpartners om niet alleen te zorgen voor voldoende woningen, maar ook te werken aan de rest van het arrangement. Paragraaf 3.2 gaat in op het bredere arrangement, waaronder ambulante begeleiding, een zinvolle dagbesteding en een stabiele financiële situatie van de cliënt. Het hoofdstuk sluit af met conclusies.

3.1 Wonen

15

3.1.1 Huisvestingsopgave

(Grote) vraag naar kleine, betaalbare woningen

Bij alle experimentpartners geldt dat uitstromers uit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang moeilijk kunnen uitstromen naar woningen. Dat heeft verschillende oorzaken. Gemeenten als Amsterdam, Leiden, Harderwijk, Hoorn en 's-Hertogenbosch hebben te maken met een gespannen woningmarkt waar over het algemeen een groot tekort is aan woningen en ook uitstromers moeilijk een woning vinden. Maar ook gemeenten met een (relatief) ontspannen woningmarkt, zoals Assen en Apeldoorn, ervaren een mismatch in de woningvoorraad: er zijn (te) weinig betaalbare, passende woningen voor de doelgroep. De aangeboden woningen matchen niet qua prijs, kenmerken en plaats. Ook is er sprake van een grote concurrentie aan de onderkant van de sociale huisvestingsvoorraad: het aantal kleine woningen met een lage huurprijs is beperkt en de concurrentie tussen (voorrangs)groepen is groot. Uitstromers concurreren bijvoorbeeld met jongeren, statushouders en recent gescheiden mensen. De vraag naar woningen in het goedkope segment overstijgt vrijwel bij alle experimentpartners het aanbod.

Behoeftte aan andersoortige woningen

Uitstromers hebben ook een andere woningbehoefte. Sommige hebben baat bij een kleine woning in een rustige omgeving, anderen bij een geclusterde woonvorm waarbij zij bijvoorbeeld met hun voormalige groepsgenoten zelfstandig, maar ook samen kunnen wonen.

Differentiatie in woningtypen, zoals de commissie Dannenberg adviseert, is bij de meeste experimentpartners onderdeel van de huisvestingsopgave (zie ook paragraaf 3.1.3).

Concentratie in bepaalde wijken/buurtten

De goedkope woningvoorraad concentreert zich in bepaalde gemeenten in dezelfde complexen en dezelfde wijken. Hierdoor hebben verschillende experimentpartners te maken met een concentratie van uitstromers. Meerdere experimentpartners streven naar spreiding van de doelgroep over verschillende wijken, maar in de praktijk is dit niet altijd mogelijk door concentratie van het goedkope segment in bepaalde wijken.

Experimentpartners willen ook vaak de uitstroom spreiden over centrum- en regiogemeenten.

Verschillende experimentpartners gaan uit van uitstroom naar de plaats van herkomst (met het oog op sociaal netwerk), tenzij dit voor die persoon niet wenselijk is. Daarmee zijn ook de spreiding en concentratie van de doelgroep onderdeel van de huisvestingsopgave.

3.1.2 Afspraken over toewijzing van woningen aan de doelgroep

Om te zorgen voor voldoende aanbod van geschikte woningen voor uitstromers, maken verschillende experimentpartners afspraken over de verdeling en toewijzing van een hoeveelheid woningen aan de doelgroep. Vaak hebben gemeenten en woningcorporaties via een voorrangregeling of prestatieafspraken met een contingentregeling afgesproken om jaarlijks een bepaald aandeel of aantal woningen toe te wijzen aan de doelgroep. Soms in combinatie met andere doelgroepen. Het inzicht in de kwantitatieve opgave (zie hoofdstuk 2) gebruiken de experimentpartners om de afspraken aan te scherpen op de omvang van de uitstroom of zij willen dat in de komende jaren doen.

Tabel 3 | Afspraken over toewijzing van woningen aan de doelgroep

Gemeente	Afspraken over toewijzing
Almelo	Geen kwantitatieve afspraken, wel procesafspraken.
Amsterdam	30 procent van de voorraad is bestemd voor bijzondere doelgroepen. Volgens het programma Huisvesting Kwetsbare Groepen komen er in de periode 2016 – 2018 1.000 extra wooneenheden beschikbaar naast de reguliere uitstroom.
Apeldoorn	100 vrijkomende woningen per jaar voor uitstromers conform prestatieafspraken.
Assen	20 procent van het vrijkomende aanbod moet worden aangeboden aan urgente groepen, waaronder uitstromers.
Breda	De contingentregeling regelt dat 85 beschikbare woningen per jaar voor uitstromers beschermd wonen en maatschappelijke opvang. In 2016 zijn 42 hiervan gebruikt, in 2017 45.
Den Haag	Volgens de contingentregeling komen jaarlijks 300 woningen beschikbaar voor uitstromers. In 2017 hebben de woningcorporaties en gemeente aanvullend afgesproken dat de woningcorporaties voor eind 2019 180 woningen extra leveren en de gemeente in deze periode 50 woningen creëert binnen het eigen vastgoed.
Dordrecht	Uitvoering binnen de pilot 'Beschermd Thuis'.
Groningen	Volgens contingentafspraken met woningcorporaties komen er 200 woningen per jaar. Voor 2019 worden nieuwe contingentafspraken gemaakt op basis van betere cijfers uit 2018 door nieuw monitoringstraject.
Haarlemmermeer	Volgens prestatieafspraken is 5 procent van de vrijkomende woningen op jaarbasis beschikbaar voor uitstromers. Volgens de prestatieafspraken voor 2018 zijn minimaal 60 woningen voor deze doelgroep beschikbaar.

's-Hertogenbosch	Vergroting urgentieregeling van 75 met 50 extra woningen per jaar volgens prestatieafspraken.
Hoorn	Volgens prestatieafspraken zijn 100 woningen per jaar in de stad en regio beschikbaar voor uitstromers beschermd wonen en maatschappelijke opvang en jongeren.
Leiden	Via de contingentregeling zijn er vanaf 2018 per jaar 90 woningen beschikbaar voor uitstromers binnen de regio Holland Rijnland. In 2018 worden de urgentie- en contingentregeling geëvalueerd en eventueel aangepast.
Noord-Veluwe	3 procent van de vrijkomende woningen is bestemd voor bijzondere toewijzingen, waarvan tweederde voor uitstromers. In prestatieafspraken zijn het toevoegen van 35 extra woningen aan de voorraad opgenomen.

In de zoektocht naar een geschikte woning voor cliënten wordt ook gekeken naar woningen in regiogemeenten. Deze zoektocht wordt versterkt door het advies van de commissie Toekomst Beschermd Wonen. De ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en de VNG hebben afgesproken dat de middelen voor het beschermd wonen (op termijn) verdeeld worden over alle gemeenten. In dit kader zijn de experimentpartners (de centrumgemeenten) in gesprek met regiogemeenten en woningcorporaties over spreiding van de doelgroep over de verschillende gemeenten. Bij sommige experimentpartners is hier nog een weg te gaan, doordat regiogemeenten en/of woningcorporaties niet welwillend staan tegenover de komst van uitstromers. Daar staat tegenover dat een aantal experimentpartners al concrete afspraken heeft over het spreiden van de doelgroep over de verschillende gemeenten.

17

3.1.3 Uitbreiding woningaanbod

Naast afspraken over de toewijzing van woningen zijn de experimentpartners actief om het aantal woningen uit te breiden. Hierbij wordt rekening gehouden met de behoeften van de uitstromers zelf, namelijk:

- een rustige, prikkelvrije omgeving;
- een omgeving zonder verleidingen;
- een combinatie met sociale steunstructuur;
- mogelijkheden voor dagactiviteiten;
- variatie in schaalgrootte (individueel en clustering);
- en specifiek voor jongeren: trainingshuizen.

Ook is er aandacht voor het efficiënt kunnen leveren van zorg en ondersteuning en voor het organiseren van de signaleringsfunctie door clustering van woningen en/of gestippeld wonen in een complex of buurt.

Vaak zoeken de experimentpartners samen naar nieuwe en meer flexibele woonvormen. Er is vooral behoefte aan snel beschikbare tijdelijke woningen. Daarnaast is er voor specifieke doelgroepen, vaak jongeren, behoefte aan een veilige woonomgeving door de aanwezigheid van een vaste groep bewoners en door de regelmatige aanwezigheid van een beheerder of begeleider. In de praktijk zien we dat de experimentpartners afspraken maken over het bouwen van nieuwe woningen, maar ook dat het vaak gaat om aanpassing van de bestaande woningvoorraad, verbouw van (zorg)vastgoed en het ontwikkelen van nieuwe woonvormen.

Niet alleen woningcorporaties en zorginstellingen zorgen voor de nieuwe en/of aangepaste woningvoorraad. Opvallend is dat ook gemeenten zelf huisvesting creëren. De gemeente Leiden heeft bijvoorbeeld een hotel aangekocht om mensen in de opvang een betere (maar tijdelijke) woonplek aan te kunnen bieden. In Haarlemmermeer heeft de gemeente een zogeheten 'woningloods' opgericht. De woningloods onderzoekt welk maatschappelijk vastgoed geschikt is voor ombouw tot tijdelijke woningen en organiseert vervolgens de ombouw ervan. De woningen worden nu vooral ingezet voor statushouders en dat draagt indirect bij aan het verkorten van de wachttijd voor uitstromers uit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang. In een enkel geval levert ook een commerciële partij een bijdrage in de nieuwe huisvesting, zoals bij de Proeftuin Eperweg het geval is. Het complex is particulier bezit, en de woningen worden verhuurd door een makelaar.

18

Magic Mix

Meerdere experimentpartners ontwikkelen woonvormen waar verschillende doelgroepen samenwonen en met elkaar activiteiten ondernemen. De gemeente Leiden heeft twee van dergelijke magic mix-projecten. In deze projecten wonen uitstromers vanuit de maatschappelijke opvang samen met statushouders, studenten en regulier woningzoekenden. De regio Noord-Veluwe experimenteert in de Proeftuin Eperweg met het combineren van uitstromers vanuit het beschermd wonen met reguliere huurders. De gemeente 's-Hertogenbosch laat daarentegen jongeren die uitstromen vanuit het beschermd wonen en de opvang tijdelijk samenwonen met studenten in een leegstaand verzorgingshuis. De gedachte is dat door de combinatie van deze groepen onderlinge steun ontstaat. Uit eerste onderzoeken blijkt dat steun inderdaad ontstaat, maar dat de aanwezigheid van professionals een noodzakelijke voorwaarde is.¹

¹ Zie bijvoorbeeld ons onderzoeksrapport 'De magic mix als zachte landing in de wijk'. Ook komt Platform31 in de loop van 2018 met een publicatie over de ontwikkelwerkplaats gemengd wonen.

Noord-Veluwe: Proeftuin Eperweg

De Proeftuin Eperweg is een pilot waar uitstromers vanuit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang tijdelijke woonruimte krijgen in een complex waar eerder een zorgorganisatie was gehuisvest. De proeftuin is een initiatief van de regiegroep maatschappelijke zorg op de Noord-Veluwe. In het complex wonen in het najaar van 2017 31 mensen. Hiervan zijn 23 mensen uitgestroomd vanuit het beschermd wonen. De overige acht huurders hebben via de betrokken makelaar woonruimte in het complex gehuurd. Het streven van de betrokken partijen is een mix van 75 procent uitstroom vanuit zorgorganisaties en 25 procent via de makelaar. Het onderscheid tussen beide groepen blijkt in de praktijk niet zo scherp. Sommige uitstromers uit het beschermd wonen hebben relatief weinig of zelfs geen begeleiding bij het zelfstandig wonen nodig, terwijl enkele huurders die via de makelaar zijn ingestroomd, minder zelfstandig zijn.

Bron: De Magic Mix als zachte landing in de wijk (Platform31, januari 2018)

Housing First

Verschillende experimentpartners gingen daarnaast aan de slag met *Housing First*. In dit concept krijgen mensen met complexe problematiek, die niet in een voorziening passen, een eigen woning en een intensief traject om hun leven op orde te krijgen. Cliënten kunnen niet zomaar het traject volgen; zij stemmen ermee in dat zij tijdig huur betalen, één keer per week begeleiding accepteren en voor de omgeving geen overlast bezorgen. Het concept *Housing First* is in de jaren negentig in New York ontwikkeld en wetenschappelijk onderbouwd. Al ongeveer tien jaar wordt het concept ook in Nederland toegepast, zij het op relatief kleine schaal.

Den Haag: Housing First als optie

Meerdere experimentpartners werken aan *Housing First*. Den Haag heeft al jarenlang ervaring met dit concept. In 2011 startte de gemeente met de pilot 'Housing First Den Haag' (HFDH); daarna zijn de samenwerkende partijen in projectvorm verder gegaan. HFDH richt zich op Haagse daklozen met complexe problemen die niet passen binnen andere voorzieningen. In samenwerking met het Leger des Heils, zorginstellingen LIMOR en Parnassia en woningcorporatie Staedion helpt de gemeente Den Haag mensen aan een zelfstandige woning met de nodige zorg en begeleiding. De deelnemers hebben daarbij zoveel mogelijk zelf de regie in handen. In de periode 2013 tot en met 2017 zijn 140 daklozen gehuisvest via het project.

19

3.2 Integraal arrangement

Om het wonen in de wijk te laten slagen is een integraal arrangement nodig waarbij naast de woning ook andere voorzieningen worden aangeboden aan de uitstroomer. Dat onderschrijven alle experimentpartners én de commissie Toekomst Beschermd Wonen. Toch blijkt uit het experiment dat alleen het bewustzijn van de noodzaak van zo'n arrangement niet voldoende is. In de praktijk is het aanbieden van een integraal arrangement aan uitstromers nog geen standaard. De praktijk blijkt weerbarstig.

Zoektocht naar wat nodig is

Hoe het integrale arrangement eruit moet zien, is onderwerp van gesprek bij de experimentpartners. Op hoofdlijnen hebben de experimentpartners een beeld van de inhoud van het arrangement, maar voor wie in welke omstandigheden bepaalde voorzieningen nodig zijn, is niet helder. Het is een zoektocht naar maatwerk, waarbij de woning en woonomgeving van invloed zijn op de inhoud van het

arrangement. Een levendig buurtcentrum waar de cliënt zich veilig voelt, kan bijvoorbeeld leiden tot minder behoefte aan ondersteuning.

Op de achtergrond speelt mee dat partijen een andere visie hebben op wat nodig is bij uitstroom en wanneer iemand daarvoor klaar is. In 's-Hertogenbosch is daarom een gesprekshandreiking woonvaardigheden opgesteld en in Almelo en Apeldoorn helpt een checklist inzichtelijk maken welke voorzieningen nodig zijn.

's Hertogenbosch: Gesprekshandreiking woonvaardigheden

De Bossche woningcorporaties hebben het initiatief genomen om samen met zorgaanbieders en wijkteams een gesprekshandreiking op te stellen voor de gespreksvoering met huurders met een begeleidingsvraag. In de handreiking komen wonen, begeleiding en wat te doen bij een crisis aan bod. De handreiking is bedoeld voor wijkteams en ggz en maakt inzichtelijk wat nodig is naast de woning. De handreiking en het ontwikkelen daarvan is een eerste aanzet voor de ontwikkeling van de gezamenlijke 'bril'.

Ambulante begeleiding

Vrijwel alle uitstromers uit het beschermd wonen en een belangrijk deel vanuit de maatschappelijke opvang hebben ambulante begeleiding nodig wanneer zij in de wijk gaan wonen. Mede dankzij de inzet van zorgorganisaties krijgen uitstromers (of en deel daarvan) ambulante begeleiding. Begeleiders helpen toekomstige uitstromers bij het aanvragen van een beschikking voor ambulante begeleiding (en eventueel dagbesteding).

20

Ook bij deze koppeling speelt de vraag of partijen het eens moeten zijn over een gelijktijdig aanbod van een woning, ambulante begeleiding en ander aanbod. Als bij elke uitstroomer de discussie opnieuw wordt gevoerd, vertraagt het proces. Om die reden hebben verschillende samenwerkingsverbanden met elkaar afspraken gemaakt over het integrale arrangement. Over en weer garanderen zij de inzet van woningen, begeleiding en budgetbeheer.

Vaak worden afspraken over het integrale arrangement vastgelegd in een driepartijenovereenkomst tussen gemeente, woningcorporatie(s) en zorgorganisatie(s). Hierin is vastgelegd dat huurders die ambulante begeleiding nodig hebben, hiervoor van de gemeente een beschikking krijgen en dat de bijbehorende begeleidingsovereenkomst wordt gekoppeld aan het huurcontract. Een toenemend aantal experimentpartners maakt afspraken over een dergelijke koppeling.

Uit de evaluatie komen daarnaast nog twee aandachtspunten naar voren:

- Gemeenten en woningcorporaties maken zich zorgen over uitstromers die zelf een woning vinden, bijvoorbeeld via het woningverdeelstelsel of op de particuliere markt, en vinden dat zij niet langer begeleiding nodig hebben. Deze mensen verdwijnen uit zicht en duiken vaak pas weer op als er problemen zijn. De experimentpartners vragen zich af hoe zij dit kunnen voorkomen.
- Cliënten hebben niet permanent dezelfde begeleidingsbehoefte; er moet in de indicatie ruimte zijn voor de zorgorganisatie om de ene week meer begeleiding te bieden dan de andere week. Gemeenten en zorgorganisaties werken aan afspraken hierover. Dit geldt ook voor het organiseren van een soepele overgang tussen begeleiding vanuit de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) en de behandeling vanuit de Zorgverzekeringswet. De samenwerkingsverbanden noemen bijvoorbeeld het 'waakvlam'-contract, waarmee

zorgaanbieders binnen de bestaande indicatie periodes geen of weinig begeleiding kunnen bieden en naar behoefte deze begeleiding weer opstarten. Waar mogelijk wordt hierbij zowel de basisbegeleiding (Wmo) als gespecialiseerde begeleiding (Ambulante behandeling zorgverzekering) in het contract opgenomen.

Waar het om gaat in de zoektocht, is de flexibiliteit en beschikbaarheid van de begeleiding in de wijk. Daarnaast is het de vraag welke deskundigheid en kunde de veelal generalistische sociale wijkteams nodig hebben. Een aantal samenwerkingsverbanden heeft daarom geëxperimenteerd met een lumpsumfinanciering om te kijken wat in de organisatie in de wijk en in de achterliggende financiering en wet- en regelgeving nodig is. Hoofdstuk 4 beschrijft deze experimenten.

Groningen: Opbouw wijkpsychiatrie

In de wijk De Wijert in de gemeente Groningen loopt een pilot voor mensen met een ernstige psychische aandoening (EPA) in opdracht van verzekeraar Menzis en de gemeente Groningen en in nauwe samenwerking met ggz-expert Lentis, Universitair Medisch Centrum Groningen (UMCG), Verslavingszorg Noord Nederland (VNN) en andere ggz-partijen. Het doel van de pilot is het herstel van volwassen EPA-patiënten te versnellen en te borgen, zodat de effectiviteit van behandeling en begeleiding toeneemt en de zorg- en maatschappelijke kosten afnemen. In deze pilot wordt gezamenlijk – met alle partners in de wijk én met mensen met een psychische aandoening – een werkwijze ontwikkeld die ervoor zorgt voor een solide, herstelondersteunend netwerk in een wijk. Dit betekent dat alle partijen in de wijk elkaar versterken en elkaars 'specialistische' kennis op het juiste moment en met de juiste proportionaliteit gebruiken en inzetten om mensen met een ernstige psychische aandoening te ondersteunen, waar en wanneer nodig.

21

Financiële basis op orde krijgen en houden

Wanneer cliënten in de wijk gaan wonen, zijn zij zelf verantwoordelijk voor hun financiën, waaronder voor het betalen van hun huur. Veel cliënten in de maatschappelijke opvang en in het beschermd wonen hebben schulden en daarom moet volgens de experimentpartners schuldhulpverlening en budgetbeheer onderdeel zijn van het arrangement. Ook zijn er andere financiële afspraken denkbaar die bijdragen aan een zachte landing van uitstromers, zoals afspraken over het inhouden van vaste lasten op de uitkering, laten doorlopen van een uitkering bij tijdelijke opname, versnelling van de aanvraagprocedure van een uitkering of een tegemoetkoming met een voorschot. In de praktijk zijn uitkeringsinstanties, schuldhulpverlening en budgetbeheer nog onvoldoende aangehaakt, waardoor deze voorzieningen nog niet altijd onderdeel uitmaken van het integrale arrangement. Behalve in Apeldoorn, waar budgetbeheer en schuldhulpverlening onderdeel zijn van de Opstapregeling (zie 5.3), en Dordrecht, waar de sociale dienst mee om tafel zit bij het vormgeven van de uitstroom uit instellingen.

Voor een goede start in de wijk willen enkele experimentpartners ook de beweging naar voren maken; dat de schulden al tijdens het verblijf in de opvang of het beschermd wonen in kaart worden gebracht en dat er, waar nodig, maatregelen worden getroffen. Dit vraagt van professionals in de zorg dat zij financiële kennis hebben, zodat zij al tijdens het verblijf een start kunnen maken met het inzichtelijk maken van de schulden en het ingang zetten van schuldhulpverlening en budgetbeheer wanneer dat nodig is.

Haarlemmermeer: Hulp bij financiële knelpunten

De pilot 'Move On', een samenwerking tussen zorgaanbieders (OTT, RIBW, stichting De Linde) en de gemeente Haarlemmermeer, concentreert zich op de financiële knelpunten bij uitstroom. Wonen in een instelling is soms financieel aantrekkelijker dan zelfstandig wonen, want financieel zit er vaak een gat: inkomsten uit een uitkering komen pas nadat de nodige uitgaven moeten zijn gedaan. Er kan ook sprake zijn van een inkomensval of een te hoge huur – of een te laag inkomen – bij zelfstandig wonen. Wat zijn de precieze belemmeringen? En hoe maken we de overstap aantrekkelijker of makkelijker? In de pilot zijn aan de hand van concrete casuïstiek de knelpunten in kaart gebracht en oplossingen bedacht. Uit de pilot blijkt dat binnen de huidige regels al veel mogelijk is om financiële knelpunten op te lossen, maar die mogelijkheden zijn nog onbekend bij velen. Ook kan betere samenwerking financiële problemen voorkomen. De bedachte oplossingen worden in een vervolgpilot in 2018 uitgetoetst, zoals de inrichting van één gemeentelijk loket waar alle financiële zaken in samenhang worden bekeken en afgehandeld.

Monitoring, signalering en opvolging

Het is ook van belang om een vinger aan de pols houden bij uitstromers; om tijdig aanwezig te zijn, mocht het mis gaan. De experimentpartners zijn op verschillende manieren hiermee bezig. In de opstapregeling van Apeldoorn is vastgelegd dat de opstapcommissie de eerste twee jaar elke zes maanden een evaluatiemoment heeft met de uitstromer. Ook heeft de uitstromer de garantie dat hij of zij kan terugkeren naar het beschermd wonen als het zelfstandig wonen niet gaat. In 's-Hertogenbosch is vastgelegd dat het sociaal wijkteam de monitoring uitvoert. In de Proeftuin Eperweg heeft de beheerder van het gebouw ook een signaalfunctie en volgen de betrokken zorgorganisaties eventuele signalen op. Leiden onderzoekt in een pilot hoe zij spoedzorg kunnen organiseren en in Amsterdam krijgen cliënten een meterkastkaart met daarop alle relevante contactgegevens.

22

Leiden: De-escalatie organiseren

Het project 'Wmo spoedzorg' in Leiden wil ketenpartners rondom het beschermd wonen beter uitrusten in de-escalatie van dreigende crisissituaties. In de pilot onderzoeken de partijen welke knelpunten cliënten en medewerkers in dit soort situaties ervaren. Op grond hiervan wordt vervolgens omschreven welke aanpassingen aan het huidige stelsel en (eventueel) nieuwe producten nodig én mogelijk zijn op het gebied van de-escalatie, zodat uiteindelijk minder cliënten in een crisissituatie terechtkomen en spoedopname in een klinisch ziekenhuis wordt voorkomen.

Amsterdam: De meterkastkaart

In Amsterdam maken de woningcorporatie, zorgaanbieder en cliënt samen afspraken over wonen en contact met de bureaus. Ze bespreken wat de maatregelen zijn bij signalen van terugval en overlast en de cliënt krijgt een meterkastkaart met daarop alle relevante contactgegevens. De zorgbegeleider en contactpersoon van de woningcorporatie wisselen onderling contactgegevens uit, zodat zij elkaar eenvoudig kunnen bereiken. Samen maken ze met de cliënt minimaal jaarlijks afspraken over wonen en goed nabuurschap. Door de korte lijnen is er vroegtijdig contact bij zorgen.

Terugvalopties

Alle experimentpartners werken nog aan het organiseren van terugvalopties. Voor de doelgroep zijn verschillende varianten wenselijk, variërend in zwaarte. De experimentpartners werken aan de volgende typen voorzieningen:

- *24/7-beschikbaarheidsdienst*: cliënten kunnen op elk moment van de dag contact opnemen met de hulpverlening bij een mogelijke crisis. Voor cliënten is het vaak al voldoende om te weten dat deze mogelijkheid er is en maken zij hier nauwelijks gebruik van.
- *Logeer-respijtoorziening*: de cliënt kan met een kort verblijf even uit de eigen situatie weg om tot rust te komen, bij voorkeur voordat een crisis ontstaat. Er is geen 24/7 toezicht en begeleiding aanwezig, maar vaak zijn er wel meerdere contactmomenten per dag tussen de aanbieder en cliënt. Deze voorziening wordt soms door vrijwilligers en (betaalde) ervaringsdeskundigen geëxploiteerd.
- *Time-outvoorziening*: een time-out kan helpen wanneer andere voorzieningen, bijvoorbeeld verblijf binnen de logeer- of respijtoorziening, niet het gewenste resultaat oplevert. Bij een time-out is 24/7 professioneel toezicht en begeleiding aanwezig.

Experimentpartners zijn aan de slag om terugvalopties te creëren. Gemeenten zoals Leiden en Groningen hebben een innovatieprijsvraag uitgezet om tot vernieuwing van het aanbod te komen, en ook in andere regio's wordt samengewerkt aan het creëren van de benodigde opties. Veelal komen deze in de vorm van pilots tot stand.

Hoorn: 24 uursverblijf Buut Vrij

Buut Vrij in Hoorn biedt in een oud klooster een 24 uursverblijf voor maximaal vijf dagen voor mensen met psychiatrische aandoeningen om crisis te voorkomen. Mensen kunnen van deze voorziening gebruikmaken zonder indicatie. Met de ondersteuning van het team van ervaringsdeskundigen kan iemand zijn gevoel van eigenwaarde vergroten en de eigen regie (terug)nemen. Hierdoor gaan gasten na hun verblijf bij Buut Vrij met meer perspectief, handvaten, hoop en soms met zingevende doelen naar huis. Het doel is om deze voorziening in een samenwerkingsinitiatief door te ontwikkelen. Buutvrij Hoorn heeft met de samenwerkingspartners een gedeelde visie op herstelgericht werken: doen, ervaren, feedback en groei (DEFG).

23

3.3 Conclusies

Bij de meeste samenwerkingsverbanden zijn afspraken gemaakt over het aantal woningen in combinatie met begeleiding. De samenwerkingspartners zien dit als een basaal begin van wat nodig is. Budgetbeheer en schuldhulpverlening moet ook onderdeel zijn van het integrale arrangement, maar dit is vaak nog niet georganiseerd. De samenwerkingspartners hebben daarnaast behoefte aan een grotere flexibiliteit en beschikbaarheid van begeleiding. Denk aan individueel maatwerk – het 'op- en afschalen' – en aan ggz-deskundigheid in de wijk. Bovendien is er behoefte aan respijt- en tijdelijke opname in een voorziening met 24 uurtoezicht. Veel samenwerkingsverbanden hebben delen van dit aanbod experimenteel of in een proefperiode georganiseerd om te bekijken wat op termijn vastgelegd moet worden in achterliggende financiering en wet- en regelgeving. Opvallend is dat verschillende samenwerkingsverbanden elkaar ruimte gunnen in de proefperiode, bijvoorbeeld door afspraken over een lumpsumbudget of vrijheid om buiten de kaders te zoeken naar innovatie.

4 Inzet voor en met de wijk

De inclusieve samenleving gaat uit van zo min mogelijk categoriaal aanbod en een maximale participatie van uitstromers in het 'gewone' leven. De wijk is daarbij de vindplaats van nieuwe sociale verbanden, waar mensen elkaar helpen, maar de wijk is ook de schaal waarop professioneel aanbod wordt aangeboden. De ambitie is om professionele hulp en voorzieningen zo goed mogelijk te laten aansluiten bij de eigen kracht van uitstromers en ook bij netwerken in en initiatieven van de buurt. De opdracht van samenwerkingspartners beperkt zich dus niet tot de meervoudige hulpvraag van uitstromers, het vraagstuk is ook: hoe ondersteunen we optimaal, als maatschappelijke organisaties, de samenredzaamheid in een buurt? Dat betekent voor de samenwerkingspartners een omslag in het denken en doen voor cliënten, professionals en wijkbewoners.

Dit hoofdstuk beschrijft de zoektocht naar de invulling van onder meer ontmoeting, dagbesteding, buurtmanagement, signalering en opvolging. Deze functies waren eerder verbonden aan een woonvorm, maar worden nu steeds vaker gekoppeld aan wijkvoorzieningen.

4.1 Wat is de opgave in de wijk?

Visie en gevolg voor de buurt

Een inclusieve samenleving heeft gevolgen voor de buurt; zelfstandig wonen doe je in een eigen woning tussen anderen en het eigen sociale netwerk, maar ook buurtbewoners hebben invloed op het welslagen van een zachte landing. Wordt iemand geaccepteerd, kan hij of zij participeren in wijkvoorzieningen? Andersom geldt voor de sociale omgeving ook de vraag: voelen zij zich ondersteund en kunnen zij terugvallen op professionele hulp bij vragen, weerstand of overlast?

Hoe je bijdraagt aan fijn wonen, is een complex vraagstuk. Mensen met een ernstige psychische aandoening lopen bijvoorbeeld, als gevolg van hun aandoening(en), een verhoogd risico op eenzaamheid. Uit onderzoek van het Panel Psychisch Gezien blijkt dat 81 procent van de 1.300 onderzochte deelnemers met langdurige psychische problemen zich eenzaam voelt, 40 procent zelfs zeer eenzaam.² Een 'zachte' landing in de wijk start in veel samenwerkingsverbanden daarom met een gesprek: wat heb je nodig om goed te kunnen wonen? Geen van de samenwerkingsverbanden heeft een omschreven programma van randvoorwaarden voor de wijk. Waar de ideeën over een individueel arrangement vaak zijn uitgewerkt en omschreven, is dit voor randvoorwaarden in de wijk veel minder het geval. Naast de focus op de uitstromers zelf, vraagt dit om een visie op de wijk waarin ook het perspectief van de overige wijkbewoners wordt meegenomen. "Wat bied je de buurt als tegenpresentatie?", vraagt Sjef Czyzewski, voormalig bestuurslid ggz-ondernemer Antes, tijdens de eindbijeenkomst van het experiment Weer thuis in de wijk. "Want zij moeten er ook op vooruitgaan." In zijn tijd bij Antes organiseerde hij beheercommissies in de wijken waar de voormalig dak- en thuislozen werden gehuisvest.

² Door hun psychische kwetsbaarheid zijn deze mensen in de loop der tijd het contact met familie en vrienden verloren en beperkt hun netwerk zich soms van één tot drie mensen, waaronder de hulpverlener. In haar oratie 'Overstag en vooruit' (december 2017) geeft prof. dr. Stynke Castelein aan dat het 86 procent van de meer dan 1.000 onderzochte mensen met een psychotische aandoening niet lukt om maatschappelijk te herstellen. Deze mensen houden problemen op het gebied van wonen en zelfzorg, werken, opleiding of zinvolle daginvulling en sociale contacten.

Rotterdam: Buurtcontact organiseren

In enkele jaren tijd zijn in Rotterdam enkele honderden dak- en thuislozen gehuisvest. Zij zijn over de stad verdeeld in grote en kleine groepswoningen en individuele woningen. Volgens Sjef Czyzewski, voormalig bestuurslid ggz-ondernemer Antes, is spreiding nodig, maar niet grenzeloos. Mensen zoeken volgens hem een omgeving die bij hen past. Ook kwetsbare mensen moeten buiten mensen kunnen ontmoeten, daardoor past het merendeel van kwetsbare mensen niet in 'chiquere wijken'. Met voorzieningen in wijken waar kwetsbare mensen worden geplaatst, creëer je 'landingsrechten' voor nieuwkomers. Daardoor moet je ook de betreffende buurt verbeteren of 'verheffen'. Het gaat om een zorgvuldige uitruil van belangen. In Rotterdam waren er beheercommissies waarmee het gesprek over de nodige voorzieningen en de kennismaking met nieuwe bewoners werd georganiseerd. Eventuele problemen werden in deze commissies besproken en samen opgelost. Na twee tot drie jaar zijn deze commissies opgeheven omdat ze geen functie meer hadden.

Bron: Verslag bijeenkomst 4, experiment Weer thuis in de wijk

4.2 Verbinden met de wijk

Om uitstromers uit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang te verbinden met de wijk, is een relatief nieuwe opgave. Deze paragraaf beschrijft de verschillende aanvliegroutes die de experimentpartners toepassen.

Verbinden van uitstromers met wijkbewoners en wijkactiviteiten

Uit de verschillende samenwerkingsverbanden blijkt dat er in de wijk voldoende activiteiten in algemene voorzieningen zijn. Ook zien we dat hulpverleners de deelname aan die reguliere activiteiten kunnen stimuleren. Onderdeel van de aanpak is er volop wordt ingezet op de verbinding tussen uitstromers enerzijds en netwerken en organisaties in de wijk anderzijds. Bij vrijwel alle experimentpartners staat het leggen van deze verbindingen nog in de kinderschoenen. Soms maakt het onderdeel uit van de opdracht aan zorgorganisaties. Deze moeten bijvoorbeeld in de ambulante begeleiding aandacht besteden aan het opbouwen van een netwerk in de wijk en/of daginvulling zoveel mogelijk in de wijk aanbieden. Ook worden er steunpunten in de wijk opgericht voor inloop en ontmoeting en draagt de inzet van methoden als Krachtwerk en Buurtcirkels bij aan het verbinden van uitstromers met de wijk. Een aantal gemeenten heeft deze wijze van werken in de inkoopvoorwaarden voor de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) opgenomen.

25

Aan de slag met buurtcirkels

In een buurtcirkel ondersteunen acht tot twaalf deelnemers in een wijk elkaar in een sociaal netwerk. Een vrijwilliger stimuleert deelname en verbindt de buurtcirkel met de buurt en wijk. Een professionele buurtcirkelcoach fungeert als vangnet. Onder meer Amsterdam en Haarlemmermeer zijn aan de slag gegaan met buurtcirkels.

Leiden: werken volgens de principes van Krachtwerk

De organisatie De Binnenvest in Leiden werkt volgens de principes van Krachtwerk. Onderdeel daarvan is ontmoeten van en aansluiten bij de wijk. Krachtwerk ondersteunt mensen in achterstandssituaties in de richting van een door hen zelf gewenste kwaliteit van leven waarbij zij, net als iedere burger, in de samenleving mogen meedoen, erbij horen, ertoe doen en mogen zijn wie ze zijn. Krachtwerk maakt gebruik van de krachten en mogelijkheden van mensen en de hulpbronnen in de gemeenschap en helpt hen de regie over hun leven te houden of terug te krijgen.

Het methodieboek 'Krachtwerk: Methodisch werken aan participatie en zelfregie' helpt begeleiders de juiste houding eigen te maken en de benodigde competenties te verwerven om krachtgericht met cliënten te werken. Het krachtgerichte begeleidingstraject bestaat uit drie samenhangende delen: focusbepaling, uitvoering en evaluatie. De zeven basistaken van het krachtgerichte begeleidingstraject zijn: ontmoeten en aansluiten, inventariseren van krachten, inschatten van zelfregulering, doelen stellen en een actieplan maken, ondersteunen van herstel, evalueren en afronden. Na de evaluatie is een vervolgstraject mogelijk, dat wederom bestaat uit focusbepaling, uitvoering en evaluatie. Het methodisch werken met cliënten heeft een cyclisch karakter.

Bron: Website Impuls, onderzoekscentrum Maatschappelijke Zorg

Amsterdam: Begeleiding leefbaarheid in de buurt

De gebiedsteams in Amsterdamse stadsdelen hebben in 2017 meerdere consultatiebijeenkomsten (meet-ups) voor en met bewoners georganiseerd. Zowel omwonenden als de politie, woningcorporatie en het stadsdeel namen deel aan buurtpanels en aan begeleidings- en overleggroepen. Zij zetten zich ook in voor een 'zachte landing' van nieuwe Amsterdammers in de wijk. Dit resulteert in enkele mooie buurtinitiatieven, zoals een gratis spullenmarkt en taallessen. Daarnaast maken de zorgaanbieders in de teams Samen Doen-plannen voor de leefbaarheid van de wijk. Aanvullend heeft de gemeente Amsterdam afgesproken dat participatie in de wijk onderdeel moet zijn van de ambulante begeleiding. Het gaat dan om het organiseren van een netwerk en daginvulling in de buurt en het bijdragen aan de leefbaarheid.

26

Experimenteren: wat hebben uitstromers in de wijk nodig?

Verschillende samenwerkingsverbanden bekijken in experimenten welke veranderingen nodig zijn. De betrokken professionals krijgen in zo'n experiment veel ruimte om af te wijken van regulier aanbod en om zaken onorthodox aan te pakken. Zo hebben Dordrecht en Breda in het afgelopen jaar kleinschalige experimenten opgezet voor cliënten die zelfstandig (gaan) wonen. Het doel is om te onderzoeken wat nodig is om zelfstandig te wonen en te participeren in de wijk. Ook in de Proeftuin Eperweg in Noord-Veluwe is dit uitdrukkelijk onderwerp van de gezamenlijke zoektocht. In Haarlemmermeer is gestart met een pilot vanuit de taskforce Ernstig Psychiatrische Aandoeningen (EPA) voor de (extra) uitstroom van psychiatrische ziekenhuizen en van beschermd wonen naar zelfstandig wonen.

De aanpakken zijn misschien verschillend, in de kern willen alle partijen samen leren over nieuwe vormen van wonen met ambulante ondersteuning, het stimuleren van informele hulp, het aansluiten bij lokale clubs en verenigingen, organiseren van de signaleringsfunctie, enzovoort.

Breda: Experiment Wijkgericht wonen voor mensen met EPA

Welke voorzieningen in de wijk hebben uitstromers nodig? De gemeente Breda en zorgverzekeraar CZ zijn in 2017 een experiment gestart om dat te onderzoeken. Hiervoor werken zorgorganisaties onderling samen én zoeken zij de samenwerking met het welzijns- en het informele veld om het nodige te organiseren, zoals dagbesteding, informele zorg en signalering. Eind 2017 zijn tien cliënten geselecteerd voor deelname aan het experiment. Deze cliënten hebben altijd intramuraal gewoond. De samenwerkende zorgorganisaties brengen met deze cliënten de wensen in kaart en organiseren op basis daarvan wat nodig is. Bij de uitstroom wordt rekening gehouden met de wijk waar de cliënt graag wil wonen en wordt de wijk uitdrukkelijk betrokken. De verwachting is dat eind 2018 de eerste resultaten bekend zijn.

Werken aan vernieuwing wonen en diensten

Op het niveau van de doelgroep onderzoeken meerdere experimentpartners in pilots hoe wonen en begeleiding anders kan worden ingericht. Via innovatiebudgetten worden pilots gefinancierd die zich richten op nieuwe woonvormen in combinatie met begeleiding en daginvulling. Naast innovatiebudgetten wordt ook via de reguliere inkoop van beschermd wonen ruimte gecreëerd voor vernieuwing, zoals in Dordrecht, Assen en Breda. Het belangrijkste aspect hierbij is dat 'zorg in nabijheid' losgekoppeld wordt van de woonvoorziening waardoor er financiële ruimte ontstaat voor aanbieders om deze 24 uursvoorziening in wijken en buurten te organiseren.

Dordrecht: 24/7 beschikbaarheidsdienst

De gemeente Dordrecht heeft in haar inkoopwaarden voor de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) omschreven dat een 24/7 beschikbaarheidsdienst onderdeel van de begeleiding moet zijn. Bij het aanbieden van deze functie maken zorgaanbieders vaak een combinatie met een bestaande woonvoorziening in de wijk.

27

4.3 Ondersteuning sociale samenhang in de buurt

Wat kan de wijk aan? Vrijwel alle experimentpartners hebben te maken met een concentratie van uitstromers in bepaalde wijken, vaak zijn dit de sociaal kwetsbare wijken en buurten. Meerdere gemeenten en woningcorporaties hebben de ervaring dat de druk op de leefbaarheid in deze wijken en buurten (sterk) oploopt. Voor uitstromers is het wonen in deze wijken een ongunstige Ausgangssituatie. Een belangrijk deel van hen is in het kader van herstel juist gebaat bij een rustige, prikkelvrije en veilige woonomgeving.

Naast specifiek beleid en interventies rondom uitstromers uit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang (zie 4.2) werken gemeenten, woningcorporaties en zorgorganisaties dan ook aan de leefbaarheid in wijken en buurten. Ook via deze weg dragen zij bij aan het creëren van de juiste randvoorwaarden in de wijk voor uitstromers uit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang.

Sturen op spreiding

Een eerste wijze om de leefbaarheid in de wijk in stand te houden of zelfs te verbeteren is het spreiden van uitstromers. Vrijwel alle experimentpartners werken in meerdere of mindere mate aan de spreiding van uitstromers over de gemeente. In de matching van uitstroomer en woning wordt rekening gehouden met de voorkeuren van de cliënt. Door verschillen in voorkeuren ontstaat een spreiding over de gemeente. Meerdere woningcorporaties stimuleren uitstromers daarbij om te kiezen voor complexen waar de leefbaarheid minder onder de druk staat. En gemeenten sturen in toenemende mate op

terugkeer naar de gemeente van herkomst, waardoor meer uitstromers terugkeren naar regiogemeenten. Op de Noord-Veluwe bestaat bijvoorbeeld de afspraak dat de herkomstgemeente van de cliënt ook de uitstroomburgemeente is, tenzij dit niet wenselijk is voor de cliënt vanwege bijvoorbeeld een problematisch sociaal netwerk aldaar.

28

Inclusief maken van algemene voorzieningen en de-stigmatiseringscampagnes

Vanuit de Wmo wordt gewerkt aan het toegankelijk maken van algemene voorzieningen voor verschillende doelgroepen. Waar voorheen dagbesteding per doelgroep werd georganiseerd, moeten de verschillende doelgroepen nu gebruikmaken van voorzieningen in de wijk. Hier is echter meer voor nodig dan het openstellen van locaties voor verschillende doelgroepen. De ervaring leert dat wijkbewoners moeten wennen aan de aanwezigheid van nieuwe doelgroepen op de locatie. In dat kader voeren verschillende experimentpartners campagnes die verwelkomend (en anti-stigmatiserend) moeten werken, zoals de Rode Neuzendag in Assen en de campagne Welkom in de Wijk die de gemeente Apeldoorn in 2018 voert.

Leiden: Faciliteren van meedoen

In 2017 heeft de gemeente Leiden het project 'Meedoen in Meerburg' uitgevoerd. Het doel van het project is om kwetsbare burgers in de wijk Meerburg, die niet deelnemen aan activiteiten, maar daar wel baat bij kunnen hebben, te stimuleren om wél te participeren. Ervaringsdeskundigen en professionals werken samen om deze doelgroep te bereiken. In 2018 gebruikt de gemeente de ervaringen uit Meerburg om de werkwijze uit te rollen over de rest van de stad, waarbij gebruikt wordt gemaakt van sociografische buurtprofielen.

Assen: Rode Neuzendag

In het project 'Optimaal Leven' werken verschillende zorginstellingen, gemeenten én zorgverzekeraars met elkaar samen: gemeente Emmen, gemeente Assen, gemeente Hoogeveen, gemeente Meppel, Cosis, Verslavingszorg Noord Nederland, LHV Huisartsenkring Drenthe, Zilveren Kruis, VGZ en GGZ Drenthe. Samen zorgen zij dat mensen met een ernstige psychiatrische aandoening (EPA) in Drenthe sneller passende zorg en geschikte ondersteuning krijgen en dat de ketenzorg beter op elkaar afgestemd is. De partijen hebben een boekje uitgebracht over wat mensen in de zorg beweegt. "Er staan veel interviews in van mensen met complexe psychiatrische problematiek. Als je goed leest, zie je dat mensen vragen om perspectief. En dat iedereen, in welke situatie dan ook, wensen en dromen heeft. Soms heel klein, maar altijd heel menselijk. Zoals een dak boven je hoofd, of een vriend of vriendin", aldus projectleider Willemijn Kemp. "Het is idee is om Rode Neuzendag te organiseren, naar het voorbeeld van Groot-Brittannië en België. Op zo'n dag wordt op ludieke wijze aandacht besteed aan mensen met psychische problemen en wordt er geld opgehaald voor initiatieven die mensen met psychische problemen helpen. We hebben veel aanmeldingen gehad voor de organisatie, dus in 2018 komt de eerste Rode Neuzendag in Nederland.'

Bron: 'Project Optimaal Leven', Verslavingszorg Noord Nederland

Signaleren en opvolgen

In deze publicatie focussen we sterk op uitstromers met een psychiatrische aandoening uit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang. Maar ook buiten deze instellingen wonen mensen met een ernstige psychiatrische aandoening.³ Los van afspraken rondom individuele bewoners is het daarom belangrijk om meer generieke afspraken te maken over signalering en opvolging. Dit maakt (deels) onderdeel uit van de aanpak mensen met verward gedrag⁴ die gemeenten oktober 2018 gereed moeten hebben. Onderdelen van deze aanpak zijn het organiseren van een meldfunctie, het beoordelen van meldingen en het begeleiden naar passende zorg en/of ondersteuning. De gemeente Amsterdam ontwikkelt in dit kader een Meldpunt Overlast per wijk. In de regio Midden-Holland (met onder andere Leiden) wordt gewerkt aan het bij elkaar brengen van meldingen die binnenkomen bij de ggz-meldkamer, het meldpunt Zorg & Overlast van de GGD, de meldkamer 112, het signaleringssysteem van het Veiligheidshuis en de 24/7 bereikbaarheidsdienst van het maatschappelijk werk.⁵ In 's-Hertogenbosch is in samenwerking met maatschappelijk werk een 24/7 bereikbaarheidsdienst gerealiseerd en heeft het Centrum voor Traject- en Bemoeizorg een snelle interventiemethodiek ontwikkeld. Binnen een halve dag is er huisbezoek bij iemand met (ernstig) verward gedrag.

29

Den Haag: Opvolging van signalen

In Den Haag heeft de gemeente ggz-professionals ingehuurd om langs te gaan bij mensen waarover buurtbewoners en wijkagenten signalen afgeven. Deze bemoeizorg werpt direct zijn vruchten af: het aantal mensen dat met verward gedrag naar de beoordelingslocatie wordt gebracht daalt.

³ Naar schatting telt Nederland 250.000 tot 300.000 mensen met 'ernstige psychische aandoeningen'. Verreweg de meesten daarvan wonen op zichzelf, slechts tien procent (maar tot 2013 nog groeiend) woont in een ggz-instelling (Trimbos-instituut, 2015, 2016). Op lokaal niveau is het aantal mensen dat mogelijk wordt uitgezet bekend, landelijk is dit niet bekend.

⁴ Bij deze aanpak gaat het om de volgende bouwstenen: 1. Inbreng mensen met verward gedrag en omgeving; 2. Preventie en levensstructuur; 3. Vroegtijdige signalering; 4. Melding; 5. Beoordeling en risicotaxatie; 6. Toeleiding; 7. Passend vervoer; 8. Passende ondersteuning, zorg en straf en 9. Informatievoorziening. Bron: 'Vroegtijdige signalering', Vereniging Nederlandse Gemeenten.

⁵ 'Factsheet Regio Hollands-Midden', Monitor Verward Gedrag.

Gebied- of wijkgericht werken

Een stap verder gaat gebiedsgericht werken: samen met wijkbewoners aan de slag met de invulling van de sociale opgave in de wijk, het met elkaar creëren van de inclusieve samenleving. De uitstromers zijn geen aparte doelgroep, maar kunnen net als andere bewoners bijdragen aan de wijk.

Almelo: Pilot intensieve gebiedsgerichte aanpak

De gemeente Almelo heeft besloten te experimenteren met een intensieve gebiedsgerichte aanpak in samenwerking met bewoners, woningcorporaties en nutsbedrijven. Eind 2017 heeft het college de wijk Nieuwstraatkwartier gekozen. Door intensieve samenwerking moet er een doorbraak komen in de wijk. De gemeente onderzoekt daarbij hoe zij beschikbare middelen in de gemeentelijke begroting beter verbindt aan initiatieven vanuit de wijk. De lessen van de pilot Nieuwstraatkwartier wil de gemeente ook benutten voor andere wijken. In de wijk is een oud schoolgebouw ter beschikking gesteld voor bijvoorbeeld een herstelacademie, tweedehandskledingwinkel en ontmoeting voor en door wijkbewoners.

's-Hertogenbosch: Vijf vuistregels voor verwelkoming

De gemeente 's-Hertogenbosch wil in een pilot de samenwerking doorontwikkelen in een regelarm proefgebied en zo een integraal arrangement voor de uitstroomer realiseren: hoe kan de samenwerking beter? Professionals in de wijk krijgen beschikking over een vrij inzetbaar budget. Er zijn vijf vuistregels afgesproken die zorgen dat mensen met psychische kwetsbaarheden zich thuisvoelen in de wijk:

- Goed wonen – een veilig thuis: **iedereen een dak**
- Gezonde financiën – geen onnodig gedoe: **behoud van uitkering**
- Waardevolle daginvulling: **gewoon aan de slag**
- Goede ondersteuning – die echt bij jou past: **waakvlamcontract**
- Fijne leefomgeving – voor en met iedereen: **eigenaarschap bij hulpvragen**

Op cliëntniveau worden hierover afspraken gemaakt met cliënten en hun omgeving. Voor de landing van de nieuwe werkwijze was er op 1 maart 2018 een werkbijeenkomst met meer dan honderd cliënten en hun naasten, medewerkers, managers en bestuurders uit alle organisaties.

4.4 Conclusies

Visie op randvoorwaarden in de wijk

Alle experimentpartners bezinnen zich op de vraag wat er in de wijk nodig is voor een zachte landing van uitstromers aldaar. De zoektocht richt zich op wat de uitstromer nodig heeft voor aansluiting in de wijk én wat de behoeften van overige wijkbewoners zijn. De gedachte is vaak dat 'dragende' bewoners, de nieuwe 'vragende' bewoners kunnen ondersteunen. Veel experimenten onderzoeken deze gedachte en kijken hoe het samenleven in goede harmonie en plezierig kan verlopen. Wijkprofessionals krijgen ook vaak uitdrukkelijk de taak in de begeleiding aandacht te besteden aan een goede aansluiting in de wijk.

In de praktijk aan de slag

De samenwerkingsverbanden hebben op hoofdlijnen vaak een visie op de randvoorwaarden. De volgende stap is kijken wat nodig is in de wijk. Op verschillende plaatsen, zoals in Breda, Dordrecht en Noord-Veluwe, lopen experimenten om dit te onderzoeken bij (een afgebakend aantal) uitstromers. Anderen experimenteren op deelthema's zoals financiën of het organiseren van de daginvulling. Geen van de samenwerkingsverbanden heeft een uitgekristalliseerde aanpak; de antwoorden komen vooral werkenderwijs, zowel door het ontwikkelen van integrale arrangementen als meer gebiedsgerichte aanpakken. Vervolgens moeten die uitkomsten worden vertaald in concrete afspraken over beschikbaarheidsdiensten, signalering en opvolging. Ook is een aanscherping van bestaande afspraken mogelijk.

Kinderschoenen of versnippering

32

De aanpak om burgers en professionals in de wijk te laten aanhaken, staat vaak nog in de kinderschoenen. In de bonte verzameling van initiatieven ontbreekt veelal de samenhang tussen de pilots doordat ze vanuit verschillende domeinen en invalshoeken (Wmo, EPA, verwarde mensen) worden aangevlogen. Dat hoeft geen bezwaar te zijn. Het gaat vooral om het resultaat; een zachte landing van de uitstromer in de wijk. Zolang de aanpak een goede kwaliteit van leven voor de uitstromer en de wijk tot gevolg heeft, is alles mogelijk. De vraag is: wie monitort de kwaliteit van leven in de wijk? Omdat geen enkele partij integraal verantwoordelijk is, komt hier het vraagstuk van de samenwerking om de hoek. Is er sprake van een gemeenschappelijk geformuleerde opgave en bijbehorend samenwerkingsverband tussen gemeente, woningcorporatie en zorgondernemers die zich verantwoordelijk voelt voor de zachte landing in de wijk? Dat is het onderwerp van het volgende hoofdstuk.

5 De opgave van samenwerken

Om een oplossing op maat te maken, is samenwerking nodig tussen gemeenten, woningcorporaties en zorgaanbieders. Geen van de partijen uit deze driehoek beschikt over alle regelbevoegdheden of een all-inbudget waarmee het wonen, het individuele maatwerk én de geschikte leefomgeving kan worden gefinancierd. Elke partij is verantwoordelijk voor een deel van de oplossing. En ook de uitstroomer zelf en zijn netwerk spelen hierbij een rol. Dit hoofdstuk beschrijft welke verbindingsvraagstukken partijen samen moeten oplossen en hoe onze experimentpartners samenwerking in de praktijk vormgeven.

33

5.1 Nieuwe opgave, nieuwe samenwerking?

Maatschappelijke organisaties houden zich niet voor het eerst met het afstemmingsvraagstuk van wonen en zorg bezig. Uitstroom uit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang bestaat al sinds deze voorzieningen er zijn. Nieuw is dat sinds 2015 het beschermd wonen de verantwoordelijkheid van centrumgemeenten is en dus niet langer een landelijke voorziening. Daardoor is het speelveld én de opgave wezenlijk anders dan voorheen. Betrokken partijen moeten zich herbezinnen op het aanbod, maar ook op hun samenwerking. Twee vragen staan daarbij centraal:

Vraag 1: Welk aanbod is nodig (vanuit het perspectief van de cliënt)?

Welk aanbod moet bij elkaar komen om een zachte landing in de wijk te realiseren?

Samenwerkingspartijen moeten, vanuit het perspectief van de cliënt, verkennen of het juiste aanbod geleverd wordt en of aanvulling nodig is. De uitkomsten hiervan zijn de lokale opgave. De meeste experimentpartners maken hierbij een onderscheid tussen beschermd wonen en de maatschappelijke opvang, al is het vaak de bedoeling hier één domein van te maken.

Vraag 2: Welke partijen moeten samenwerken voor dit aanbod?

Denk aan woningcorporaties voor het leveren van de woningen, zorgaanbieders voor de benodigde begeleiding en behandeling, welzijnsorganisaties voor de binding met de buurt, gemeentelijke afdelingen en diensten voor indicaties voor de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo), een uitkering, schuldhulpverlening en meer. En, *last but not least*, de cliënten zelf en hun naaste betrokkenen.

(Door)ontwikkeling van de samenwerking

Geen van de dertien samenwerkingsverbanden die deelnamen aan het experiment Weer thuis in de wijk, beginnen *from scratch*. In de meeste gemeenten zijn per sector overlegstructuren geordend. Vaak komt deze verdeling 'logischerwijs' voort uit het achterliggende wetgevend kader. Bijlage 1 omvat een overzicht van de domeinen en de betrokken partners. Tijdens de experimenteerperiode is met de experimentpartners gesproken over hun aanpak. Bij de bespreking is het opgavegerichte samenwerkingsmodel van Common Eye gebruikt. In de volgende paragraaf gaan we hierop in.

5.2 Opgavegericht samenwerken

De samenwerking rondom de uitstroom uit het beschermd wonen en de maatschappelijk opvang vond en vindt bij de meeste experimentpartners tot 2015 voornamelijk in een keten plaats; er wordt een stokje doorgegeven. In veel gevallen biedt ketensamenwerking uitkomst, maar bij een complexe, meervoudige hulpvraag werkt ketenregie vaak niet. In de praktijk zien we een beweging naar een netwerksamenwerking vanuit de opgave waarvoor partijen samen aan de lat staan. Bij opgavegericht samenwerken, conform het model van Common Eye, zijn er drie domeinen waarop partijen zich met elkaar moeten verbinden.

34

Casus: zorgen voor een arrangement 'op maat'

Waar voorheen iemand onder dak was bij één zorgondernemer, krijgt een uitstromer nu te maken met verschillende hulpverlenende organisaties en financiers van onder meer wonen, begeleiding en budgetbeheer. Iemand verdwaalt gemakkelijk in het bureaucratische moeras. Elke organisatie werkt met een maatschappelijk gefinancierd budget dat zij goed moet besteden. Hierdoor kent ieder domein zijn eigen toegangsregels of procedures. Voor uitstromers zijn deze vaak tegenstrijdig; de uitstromer wordt 'van het kastje naar de muur gestuurd'. Bovendien moet de gemeente de hulp in de tijd (laten) monitoren: leidt de ingezette zorg tot een goede kwaliteit van leven in de wijk zoals bedoeld?

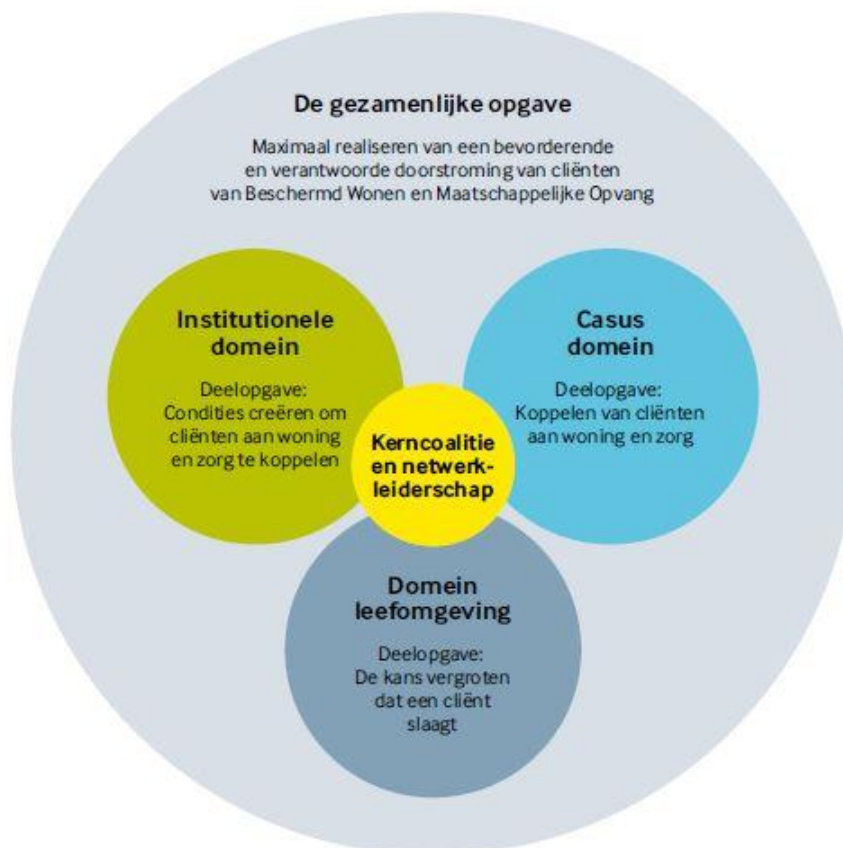
Leefomgeving: zorgen voor een goede sociale en fysiek infrastructuur in de wijk

Voor een zachte landing in de wijk heeft een uitstromer individuele hulp nodig, ook moet de gemeente nadenken over de uitrusting van de leefomgeving (zie hoofdstuk 4). Algemene wijkvoorzieningen krijgen te maken met nieuwe doelgroepen en wijkbewoners ontmoeten mensen met andersoortig gedrag. Dat is wennen voor beide kanten. Een inclusieve samenleving ontstaat niet vanzelf, daar is gerichte investering voor nodig. Wat hebben mensen nodig om elkaar te ondersteunen, hoe versterkt de formele zorg de informele hulp en hoe leren we elkaar begrijpen?

Institutioneel: zorgen voor afstemming tussen organisaties

Tot slot is in de wet- en regelgeving en in budgetten en afspraken tussen organisaties kaders en ruimte nodig voor individueel maatwerk en afstemming in de wijk. Op institutioneel niveau creëren organisaties de benodigde systeemtechnische randvoorwaarden voor een zachte landing in de wijk.

Figuur 3 | Opgavegericht samenwerken

35

Om de juiste ervaring, deskundigheid en bevoegdheden aan tafel te hebben, vraagt ieder domein een eigen samenstelling van medewerkers. Voor het casusdomein gaat het om de uitstroomer zelf, zijn sociale netwerk en betrokken professionals: verhuurmedewerker of woonconsulent, consulent sociale wijkteam, ggz-begeleider en budgetvoerder. Voor vraagstukken op het domein van de leefomgeving zijn eerder de operationele medewerkers van wijkorganisaties, wijk- en buurtteams, informele en formele eerstelijnszorg, vrijwilligersorganisaties, wijkbewoners en verenigingen en verbanden aan zet met input van de beleidsprofessionals in de wijk. In het institutioneel domein gaat het om managers, beleidsmedewerkers en (be)stuurders.

5.3 Samenwerkingsopgave op casusdomein

De eerste opgave is de afstemming op casusniveau. Op casusniveau is de 'bedoeling' van de meerpartijensamenwerking het meest zichtbaar: samen moeten de partijen een integraal aanbod leveren dat aansluit op de behoeften en wensen van individuele cliënten. In hoofdstuk 2 zagen we al dat het leveren van een integraal aanbod geen sinecure is. Schotten tussen domeinen en organisaties staan de integraliteit van het aanbod in de weg. Om maatschappelijk gefinancierde ondersteuning rechtvaardig te verdelen, gelden voor elk domein eigen toegangs- en verdelingsregels. Deze sluiten niet altijd logisch op elkaar aan. Een woningcorporatie stelt bijvoorbeeld als voorwaarde bij de toewijzing van een woning dat iemand schuldenvrij is en een stabiel inkomen heeft, terwijl de dienst Werk en Inkomen eist dat iemand een vast woonadres heeft. Om dit soort patstellingen op te lossen, moeten organisaties samenwerken in één klantproces.

Daarnaast is het voor cliënten niet altijd duidelijk welke stappen nodig zijn om aan een woning en de nodige hulp te komen. De evaluatie laat zien dat die onduidelijkheid niet alleen geldt voor de uitstroomer, maar ook voor betrokken organisaties. Er bestaan bijvoorbeeld verschillende routes om een sociale huurwoning te bemachtigen. Zorgorganisaties weten vaak niet welke route voorhanden is. Ook is onduidelijk hoe je een schuldhulpverleningstraject aanpakt en voor woningcorporaties is het vaak onduidelijk of een uitstroomer begeleiding krijgt en, zo ja, van welke organisatie.

Vraagstukken voor de samenwerking zijn bijvoorbeeld:

- Hoe krijgt de uitstroomer een woning en het benodigde arrangement?
- Hoe organiseer je een integraal plan en goed afgestemde interventies?
- Hoe delen professionals informatie, wie monitort?
- Is een (tijdelijke) terugvaloptie mogelijk in een intramurale of beschermde omgeving?
- Hoe is de samenwerking en besluitvorming tussen partijen rond de casus vormgegeven?
- Wie toont doorzettingskracht als het ergens stukt?
- Hoe blijf je als partijen elkaar 'vasthouden' bij mensen met (zeer) complexe vragen?

De procesevaluatie laat zien dat de experimentpartners verschillende acties ondernemen om grip te krijgen op de opgave op het casusdomein en dat zij stappen zetten richting het bieden van een integraal arrangement of dit al daadwerkelijk doen. In dit domein zien we verschillende aanpakken, van samen praten en verkennen, naar afspraken en zelfs een gezamenlijke aanpak. Hieronder werken we deze aanpakken verder uit.

Samen praten en verkennen

36

Vanwege de complexiteit en onduidelijkheid van de uitstroombepalingen en welk arrangement nodig is, starten veel samenwerkingsverbanden met het in beeld brengen van alle benodigde acties als een uitstroomer zelfstandig gaat wonen. In 's-Hertogenbosch gingen professionals gewoon aan de slag en legden werkenderwijs de ervaringen in het proces en de werkzame instrumenten vast in een zogeheten Woudlopershandboek. Deze verkenning van acties werkte bovendien erg goed als kennismaking tussen professionals, om zo elkaars taal te leren spreken en visies te delen. Welke woonvaardigheden moet iemand hebben? Denk aan het tijdig betalen van de huur, de tuin bijhouden en een goede omgang met omwonenden. Veel zaken die voor jezelf vanzelfsprekend zijn, worden in een samenwerking toch anders opgevat. Zo verwoordden de medewerkers in 's-Hertogenbosch dat zij met elkaar discussieerden over het begrip 'zelfstandig wonen'. Welke vaardigheden moet iemand dan hebben: gaat het om tijdig huur betalen en geen overlast veroorzaken? Of is de essentie dat iemand zijn eigen kracht weer ervaart? Gaat het om een woning kiezen in een geschikte sociale woonomgeving of wordt iemand geplaatst? Door alle experimentpartners wordt de waarde van deze uitwisseling in de samenwerking benadrukt. De gemeente Dordrecht omschreef in haar evaluatie dat "tijd nemen voor samenwerken, leer elkaar kennen" een basisvoorwaarde is.

Werkafspraken

De eerste stap tot een afgestemd plan en klantproces is vaak het maken van werkafspraken. In die afspraken wordt vastgelegd welke stappen nodig zijn en wie welke taak heeft – de keten wordt omschreven. Een voorbeeld hiervan is Amsterdam, waar met ruim honderd professionals van zorgaanbieders, woningcorporaties en de gemeente tien werkafspraken zijn gemaakt voor wanneer een uitstroomer via de voorrangregeling een woning krijgt. Deze werkafspraken sluiten aan op de ambities uit het Koersbesluit Maatschappelijke Opvang en Beschermde Wonen en is uitgewerkt binnen het Programma Huisvesting Kwetsbare Groepen 2015-2018. De tien werkafspraken maken de vertaalslag naar de praktijk en beschrijven de nieuwe werkwijze tussen zorgaanbieders, woningcorporaties en de

gemeente. Bijvoorbeeld op welke punten begeleiding wordt gegarandeerd, wat de voorwaarden zijn waaraan de uitstromer moet voldoen, hoe lang de periode van intermediaire verhuur is en wie aanspreekbaar is wanneer zaken misgaan.

Figuur 4 | Tien werkafspraken 'Thuis in de wijk' van de gemeente Amsterdam en lokale woningcorporaties en zorgaanbieders

37

Uit de ervaringen van een aantal samenwerkingsverbanden komt het, naast werkafspraken, ook aan op onderling vertrouwen. Als professionals het niet eens zijn of de situatie van een cliënt escaleert en besluiten buiten de regels nodig zijn, dan is het de vraag of professionals elkaar blijven betrekken bij de gemeenschappelijke opgave.

Casustafels

Bij sommige uitstromers verloopt zelfstandig wonen niet naar wens van één van de partijen of dreigt een huisuitzetting vanwege ernstige overlast, extreme huurschuld of fraude. Partijen moeten het dan eens worden over welke actie wordt ondernomen om een passende oplossing te vinden. Om dit overleg te voeren en om tot besluitvorming te komen, is in verschillende gebieden een casustafel ingericht waar alle betrokken partijen samen discussiëren en besluiten wat nodig is. Een voorbeeld hiervan is de Doe-tafel in Dordrecht. Dit voorbeeld wordt door andere steden, bijvoorbeeld Groningen, overgenomen.

Dordrecht: Samen aan de Doe-tafel

Het samen leveren van maatwerk voor ingewikkelde casuïstiek is het vertrekpunt voor de deelnemers aan de Doe-tafel. Dat kan soms door het gebruik van bestaande voorzieningen en systemen te maximaliseren; het opereren binnen de kaders. Soms is het openbreken van de kaders nodig, bijvoorbeeld voor afspraken over voorrang om toch een woning toe te kennen en samen het bijbehorende plan te ontwikkelen met afspraken over een goede begeleiding en het voorkomen van wanbetaling of overlast. Dit plan wordt in de gemeente Dordrecht samen met de betreffende inwoner ontwikkeld. Door een jaar lang samen bij te houden welke doelgroepen buiten de huidige systemen vallen, welke uitsluitingsmechanismen aan de orde zijn en door bij te houden wat werkt, bouwen de gemeente en betrokken partijen samen kennis op.

Centrale klantorganisatie: Eén loket voor de klant en gezamenlijke monitoring

De meerderheid van de experimentpartners streeft uiteindelijk naar een lokaal en integraal samenwerkingsproces op klantniveau. Dit is de volgende stap van de ketensamenwerking naar de cirkelsamenwerking, zoals de experimentpartners uit Almelo het verwoorden. Er is één afgestemd plan nodig en je moet gezamenlijk ontdekken of nieuw aanbod nodig is en hoe je een klantsituatie kunt monitoren. Ook moet je samen afspraken maken over de handelwijze bij problemen. Veel samenwerkingsverbanden kiezen voor een apart proces voor uitstromers, en brengen daarbij meer eenheid aan in het uitstroombproces vanuit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang. Daarvoor wordt gekozen omdat partijen dan beter in staat zijn de koppeling met een woning en de rest van het arrangement te maken, woningcorporaties beter zijn aangesloten en monitoring na uitstroom beter mogelijk is.

38

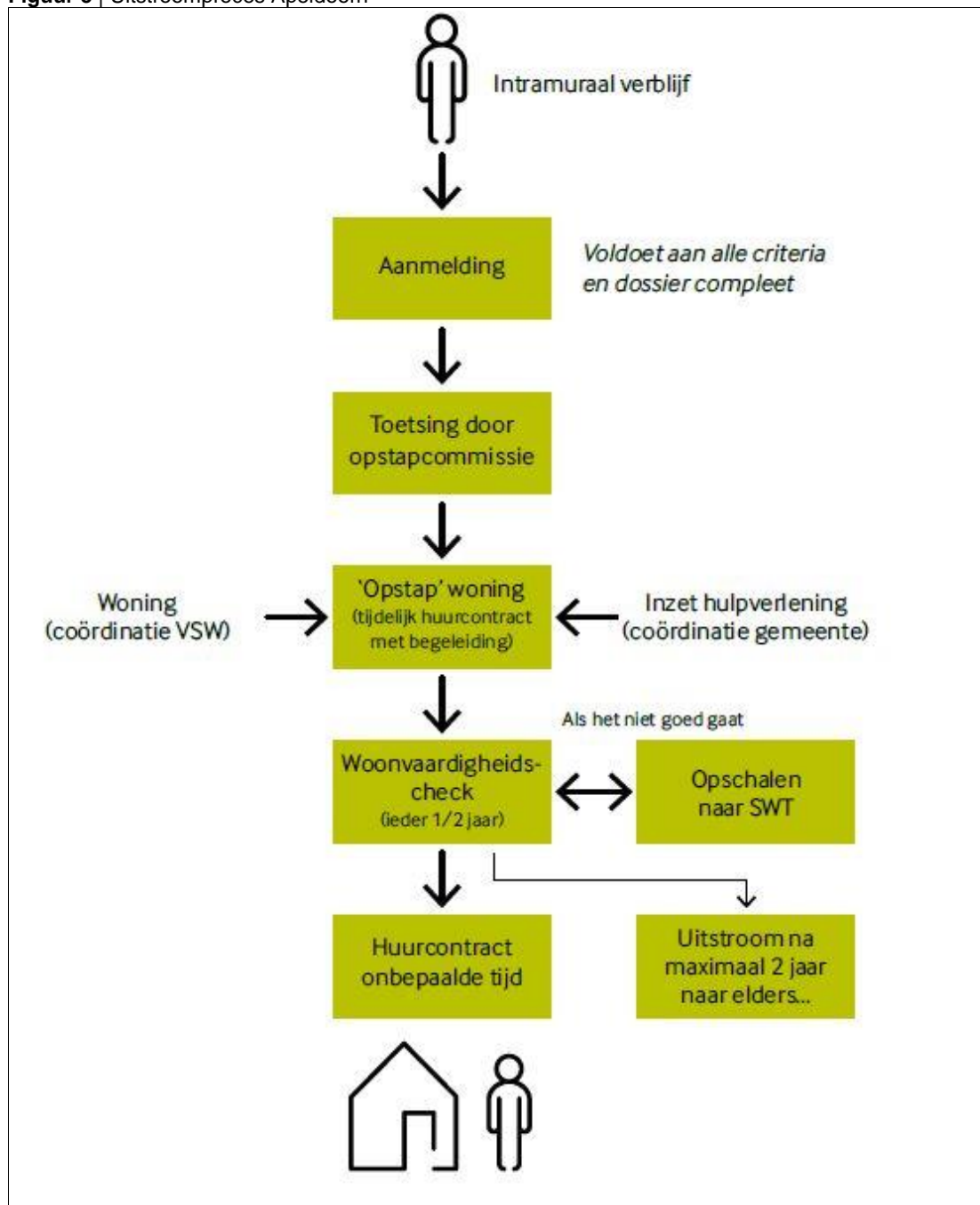
Tabel 4 | Ambitie centraal klantproces

Gemeente	Ambitie centraal klantproces	Opmerking
Almelo	Ja	Gerealiseerd voor uitstroom het begeleid wonen, de maatschappelijke opvang volgt.
Amsterdam	Ja	Werkafspraken bij intermediair huurcontract, volgende stap is centraal proces.
Apeldoorn	Ja	Opstapregeling, aanpak sinds 2007.
Assen	Ja	In verkenning.
Breda	Ja	Contingentregeling met aanpak, afgestemd plan overige doorstromers is in ontwikkeling.
Den Haag	Geen ambitie geformuleerd	In verkenning, partijen zijn verdeeld.

Dordrecht	Gedeeltelijk	Toekenning woning voor deel van de uitstromers via urgentie-regeling. Complexe cliëntsituaties worden besproken in Doe-tafel.
Groningen	Gedeeltelijk	Bilaterale afstemming tussen woningcorporatie en zorg, Doe-tafels in ontwikkeling.
Haarlemmermeer	In ontwikkeling	In ontwikkeling.
's-Hertogenbosch	Gedeeltelijk	Intake en gezamenlijke afstemming arrangement in keukentafelgesprek, daarna spreekt iedere organisatie eigen inzet af met uitstromer. Bij complexe casuïstiek wordt onder leiding van het sociaal wijkzorgteam een afstemmingsoverleg gepland. Monitoring onvoldoende door tijdgebrek sociaal wijkzorgteam in ontwikkeling.
Hoorn	In ontwikkeling	Pilot Uitstroom in ontwerp.
Leiden	Gedeeltelijk	Contingentregeling met afgestemd leefplan.
Noord-Veluwe	Ja	Centrale toegang gerealiseerd, afgestemd plan voor uitstromers.

Het samenwerkingsverband in Apeldoorn heeft al jaren een centraal samenwerkingsproces op klantniveau: de Opstapregeling. Deze regeling heeft veel experiment-deelnemers geïnspireerd om een soortgelijk proces in te richten. In de Opstapregeling wordt elke uitstromer aangemeld bij een centrale commissie die de toegang en het bijbehorende arrangement organiseert van woning, begeleiding, budgetbeheer en schuldhulpverlening. Bijzonder aan de Opstapregeling is ook de garantie op terugkeer wanneer het zelfstandig wonen toch niet lukt.

Figuur 5 | Uitstroomproces Apeldoorn

40

Om de Opstapregeling mogelijk te maken, hebben de drie partijen elkaar capaciteit in woningen en begeleiding gegarandeerd, ook is de samenwerkingsopzet vastgelegd. Iedere uitstromer wordt halfjaarlijks gemonitord voor een periode van twee jaar. Daarna wordt de uitstromer een gewone huurder met huurovereenkomst voor onbepaalde tijd en stopt de gezamenlijke monitoring.

Bijzonder aan de Apeldoornse Opstapregeling is dat een koppeling is gemaakt tussen een integrale samenwerking op operationeel, tactisch en strategisch niveau. De Opstapregeling is op casusniveau één klantproces, de afspraken over het aanbod en de wijze van samenwerking zijn vastgelegd in een

overeenkomst tussen de partijen, de volumeafspraken voor wonen, begeleiding en budgetbeheer zijn teruggekoppeld in de afspraken op de Wonen en Wmo-tafels.

Almelo: Stroomlijnen van processen

Met ingang van 2017 geldt binnen de centrumgemeente Almelo een nieuw proces voor de uitstroom uit het beschermd wonen. Hierbij wordt niet alleen gekeken naar de woonvraag, maar ook naar de overige voorzieningen die een uitstromer nodig heeft. Bij het aanbieden van de woning tekent de cliënt een driepartijenovereenkomst, waardoor zowel het wonen als de begeleiding is geborgd. De centrale toegang voor maatschappelijke opvang en beschermd wonen, het Cimot, bepaalt aan de hand van een checklist welke onderlinge afspraken en voorwaarden over bijvoorbeeld budgetbeheer, schuldhulpverlening en dagbesteding nodig zijn.

Binnen de maatschappelijke opvang ontbreekt vooralsnog een eenduidig uitstroomproces. De vijf aanbieders maken nu ieder individueel afspraken met woningcorporaties over de uitstroom van cliënten en het benodigd aantal woningen. De aanbieders willen een vernieuwende aanpak met collectieve afspraken met woningcorporaties over het uitstroomproces van cliënten uit de opvang en het voorkomen van dak- en thuisloosheid. Het uitstroomproces gaat dan waarschijnlijk meer lijken op het uitstroomproces vanuit het beschermd wonen, waaronder het tekenen van een driepartijenovereenkomst op casusniveau.

Samenwerkingsvormen

Bij de verschillende experimentpartners blijkt dat binnen het casusdomein de samenwerkingsvorm sterk uiteenloopt, van verkennende gesprekken tot een formele aanpak. Dit heeft te maken met de fase van de samenwerking en naar verwachting ook met de veranderstrategie (zie 5.5) die de samenwerkingspartners hanteren.

41

5.4 Samenwerkingsopgave leefomgeving

Naast afstemming op de casus is ook afstemming op de leefomgeving noodzakelijk. De uitstromer woont in een woning in een bepaalde buurt, omringd door buurtbewoners en/of het eigen netwerk. Een zachte landing in de wijk wordt ook bepaald door de wijze waarop professionals de samenredzaamheid in een buurt ondersteunen en op welke hulp een uitstromer daarbij kan rekenen. Het is op dit lagere geografische niveau, namelijk in de wijk, waar het beleid en de interventies op het vlak van beschermd wonen en maatschappelijke opvang, Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo), taskforce Ernstige Psychiatrische Aandoening (EPA) en aanpak verwarde mensen samenkomen.

Vraagstukken voor de samenwerking zijn bijvoorbeeld:

- Welke sociale en fysieke ondersteuning is nodig in de omgeving van inwoners met beperkingen? Is nieuw aanbod nodig om het collectieve samenleven te ondersteunen?
- Hoe is bereikbaarheid georganiseerd bij problemen? Is sprake van een snelle interventie bij crisis?
- Hoe worden collectieve voorwaarden voor de doelgroep georganiseerd, zoals ontmoeting, daginvulling, buurtmanagement, signalering en opvolging? Is het daarbij wenselijk om groepen gezamenlijk te huisvesten vanuit zorgorganisatorisch of sociaal oogpunt?
- Hoe geeft de zorgorganisatie invulling aan wijkgericht werken en het delen van specialistische kennis?
- Hoe is de samenwerking en besluitvorming tussen partijen rond de leefomgeving vormgegeven?

In deze paragraaf beschrijven we hoe de experimentpartners aan de slag zijn gegaan met deze vraagstukken. Voor de concrete activiteiten verwijzen we naar paragraaf 4.2 en 4.3.

Vormgeven van samenwerking aan randvoorwaarden

Waar bij de samenwerking op casusniveau een eenduidig beeld naar voren komt, ontbreekt deze bij de samenwerking op leefomgeving. We weten dat de kans van slagen voor cliënten wordt vergroot wanneer zij in een leefomgeving komen die veilig en leefbaar is, en waar zij positieve sociale contacten kunnen opdoen. Dit vraagt om een sociale en fysieke infrastructuur die de zelfredzaamheid en participatie van de cliënt bevordert. In dit domein is het aannemelijk dat naast gemeente, zorgaanbieder en woningcorporatie ook andere organisaties en netwerken betrokken zijn. Denk aan welzijnsorganisaties, scholengemeenschappen, werkbedrijven en werkgevers, huisartsen, wijkagenten en informele verenigingen. Zij leveren een belangrijke bijdrage aan het sociaal weefsel in een wijk en als (potentieel) deelnemer aan gezamenlijke projecten.

42

Voor deze procesevaluatie zijn meestal professionals uit de regiegroep gesproken die niet altijd of beperkt betrokken zijn bij de samenwerking op een gebiedsgerichte aanpak. In de antwoorden sluimert een afzonderlijke gebiedsgerichte aanpak op sociaal en op fysiek domein door. Het sociale domein richt zich op de afstemming van de uitvoering van Wmo-taken en gespecialiseerde ggz-zorgtaken. Op het fysieke domein kunnen we de wijkgerichte aanpak herkennen van de vroegere Krachtwijkanaanpak in de vorm van leefbaarheidsteams. Deze worden in verschillende gemeenten steeds meer aangehaakt bij sociale wijkteams en/of ggz-teams.

Er is blijkbaar geen sprake van een gezamenlijke, samenhangende aanpak voor buurten waar input gevraagd wordt door zowel het sociale als het fysieke domein en die gekoppeld is aan bewonersinitiatieven. Er zijn wel experimenten die mogelijk daartoe leiden, zoals bijvoorbeeld de gebiedsgerichte aanpak in Almelo (zie 4.3) of die van de Noord-Veluwe (zie 3.1.3). Het lijkt dus erop dat een gezamenlijke programmering van het fysieke en sociale domein op deze doelgroep nog nergens goed uit de verf komt. Waar op casusniveau vaak een heldere samenwerkingsopgave rondom de uitstroom is geformuleerd, is de samenwerking op de leefomgeving van de uitstroomer nog versnipperd over verschillende projecten, onder aansturing van verschillende (groepen) medewerkers.

Samenwerkingsvorm

In tegenstelling tot het casusdomein zien we dat op het domein van de leefomgeving de samenwerking tussen de partijen vooral bestaat uit pilots en proeftuinen. Om tot afspraken over proces en inhoud te komen, hebben de samenwerkingspartijen behoefte aan uitproberen, oefenen en samen ontwikkelen.

5.5 Samenwerkingsopgave in institutionele domein

Om samen te werken op casusniveau en op buurtniveau, moeten professionals in de wijk en beleidsmedewerkers tijd en geld tot hun beschikking hebben; tijd voor onderlinge afstemming en budget voor maatwerk of buurtvoorzieningen. De bestuurlijke tafels van wonen, Wmo en werk en inkomen bepalen de inzet per casus, het budget en de voorzieningen voor buurt en wijken. Binnen dit institutionele domein maken gemeente, zorgaanbieder en woningcorporatie afspraken over de beschikbaarheid van voorzieningen op het gebied van wonen en zorg. Op basis van de te verwachten caseload in een stad of gebied, stellen zij mandaat en middelen beschikbaar. Met andere woorden: binnen dit domein worden de nodige condities en randvoorwaarden gecreëerd voor doorstroming, zoals volume- en prestatienormen en kaders, bijvoorbeeld in de vorm in-, door- en uitstroomcriteria. Ook is dit bestuurlijk niveau de plek voor gezamenlijke beleidsvorming en voor monitoring en evaluatie van de samenwerking en behaalde resultaten.

Vragen voor de samenwerking op het institutionele domein zijn:

- Welke randvoorwaarden in visie, toekenning budget en personeel zijn nodig om aan de slag te gaan op het casusdomein en op het leefwerelddomein?
- Hoe zorgen we voor voldoende condities en ruimte voor professionals op casusniveau?
- Hoe organiseren we de samenwerking op de drie domeinen en monitoren we de gezamenlijke opgave?
- Wie is verantwoordelijk voor de organisatie van de samenwerking? Wie is de kartrekker van de samenwerking op minimaal drie domeinen?

43

Bestuurlijke borging: visie en commitment

Uitstroom vereist een veelomvattende aanpak van professionals uit het sociaal, fysiek, werk en inkomen en in feite ook het zorgdomein. De opgave vereist een breed gedragen verandering in het werken bij diverse organisaties. Zo'n verandering ontstaat wanneer deze gedragen en gesteund wordt door de leidinggevenden en de bestuurders van de achterliggende organisaties.

De samenwerking wordt gedreven door de ambitie mensen met een beperking een goede en ondersteunde woonplek te geven. Bestuurders moeten zorgen dat binnen het huidige stelsel voldoende voorwaarden aanwezig zijn voor professionals om aan de slag te kunnen. Dat is een regelopgave met afspraken over en weer, vastgelegde budgetten en garanties aan elkaar. De opgave vereist ook dat bestuurders de wens hebben tot 'vorm-wil'; de wil te werken aan een gezamenlijk geformuleerde toekomst. Voor bestuurders is het de vraag: verbind ik mij aan een opgave die vaak ongewis is, verkeerd kan uitpakken of als een hete aardappel tussen bestuurders en organisaties in kan liggen?

Dit commitment gaat verder dan het vastleggen van afspraken in jaarlijkse prestatieafspraken op de diverse beleids- en inkoopafspraken. Het gaat ook om commitment van leiders op de opgave, zodat zij pal staan voor hun medewerkers op het moment van crisis als uitstroom toch niet goed lukt. De professionals in 's-Hertogenbosch verwoordden dat als volgt: "Wij verwachten van onze bestuurders dat zij trekkers zijn van de samenwerking, beslissingen nemen als wij er niet uitkomen en als hitteschild fungeren wanneer iets escaleert in een buurt."

De inclusieve samenleving - verbond tussen bestuurders

Uitstroom uit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang klinkt als een overzichtelijk regelvraagstuk. De realiteit is dat de betrokken partijen nog moeten uitvinden wat precies nodig is aan voorzieningen en wie dat kan bieden. In de praktijk gaat het om improvisatie, alertheid bij wat speelt bij individuele uitstromers en wat een buurt nodig heeft. Een bestuurlijke coalitie is niet klaar na een set van afspraken en het vormgeven van een lokaal uitstroomproces. Zelfstandig wonen en de opbouw van wijkvoorzieningen staan nog in de kinderschoenen. De organisatie van en de afstemming tussen uitvoerenden uit het wonen, wijkteams sociaal domein, eerstelijnszorg en gespecialiseerde zorg vergt netwerkleaderschap, en bovendien monitoring en evaluatie om te zien wat de cliënt aan de samenwerking heeft.

Omdat nog veel uitgevonden moet worden, geven de dertien samenwerkingsverbanden aan dat bestuurders beschikbaar moeten zijn om oplossingen te fiatteren, misschien te forceren en de gewenste samenwerking te faciliteren. De samenstelling van de bestuurlijke coalitie moet de integrale opgave weerspiegelen en de minimale gewenste samenstelling is de driehoek: de woningcorporatie, gemeente en zorgaanbieder maatschappelijke opvang en/of beschermd wonen. Deze integrale bestuurlijke 'rugdekking' is niet in elk samenwerkingsverband aanwezig. Ongeveer de helft van de samenwerkingsverbanden heeft gekozen voor een nieuwe, integrale, vaak lokale bestuurlijke coalitie. In twee samenwerkingsverbanden (Drechtsteden en Leiden) is expliciet gekozen voor een regionale aanpak waarbij de bestuurlijke afstemming op regionaal niveau plaatsvindt. Sowieso is naast het lokale beleid en de bijbehorende coalitie, ook sprake van regionaal beleid, bijvoorbeeld capaciteitsverdeling en kaders Wmo-beleid. De centrumgemeente heeft daarbij een dubbele taak: zorgen voor commitment met eigen lokale partners en draagvlak bij andere gemeenten in de regio.

44

Dankzij de bestuurlijke coalitie van minimaal gemeente, woningcorporatie en ggz-zorgaanbieder zijn lokale (soms regionale) afspraken mogelijk over een nieuw, afgestemd cliëntproces en arrangement. Opvallend is dat de samenwerkingsverbanden zonder zo'n lokaal bestuurlijk overleg deze afspraken vaak ontberen. Het is de vraag of samenwerkingsverbanden zonder zo'n lokale bestuurlijke coalitie tot een structurele verandering komen die ingebed wordt in het stelsel. Is er sprake van lerend veranderen van het systeem, of blijven de activiteiten beperkt tot een pilot en raken afspraken en monitoring op termijn weer op de achtergrond?

Rotterdam: Duizend dak- en thuislozen onder dak

In Rotterdam besloot een bestuurlijke coalitie tot de huisvesting van duizend dak- en thuislozen die rondzwierven op straat en rond de tippelzone. Bestuurders verbonden zich zichtbaar aan deze opgave in het Contract van Noordwijk. Een bescheiden document dat vooral de opgave verwoordde en de intentie aan de slag te gaan als bestuurlijke coalitie van onder andere burgemeester, wethouders, politie, justitie en directeuren van gemeentelijke diensten. De coalitie voerde als motto: “Je zegt geen ‘nee’ tegen elkaar.” De aanpak van huisvesting in begeleidwonenprojecten in de wijk ging gepaard met een aanpak van de wijk, met een uitruil van belangen tussen de bestaande wijk en nieuwkomers. In de woorden van de coalitie: “Verheffing van de kwetsbare buurt is voorwaarde voor landingsrechten van nieuwkomers.”

- Niet als formalisme
- Maar als moreel, feitelijk en zichtbaar commitment van de hoogst geplaatste bestuurders en ambtelijke leiding
- Voorbeelden:
 - Rotterdam: ‘Contract van Noordwijk’
 - Dordrecht: ‘Zorg tegen overlast’
- Burgemeester, wethouders(s), leiding politie en justitie, directeuren diensten, bestuurders GGZ, etc.
- Motto: “je zegt geen nee tegen elkaar”

**De basis: Bestuurlijke Coalities
Niet sectoraal, maar gebiedsgericht**

Illustratie: Inleiding Sjef Czyzewski, voormalig bestuurslid ggz-ondernemer Antes, lid Aanjaagteam Verwarde Mensen, bijeenkomst Weer thuis in de wijk, 18 januari 2018.

45

Regie op de samenwerking

De regie van de samenwerking wordt vaak als taak door de gemeente opgepakt. Dat is ook logisch omdat de gemeente de spin in het web is: als wettelijk verantwoordelijke uitvoerder van de Wmo (publieke taak), als opdrachtgever voor lokale woonafspraken en voor zorgaanbieders (private rol als inkoper) én als vertolker van het maatschappelijke vraagstuk (publieke rol). Daarnaast heeft de gemeente ook een partnerrol op bijvoorbeeld uitkeringen, armoedebeleid en welzijnsbeleid. De verschillende rollen geven ook spanning op de regiefunctie. Verschillende samenwerkingsverbanden kiezen om die reden voor een ‘neutrale’ procesregisseur met daarnaast medewerkers die de andere rollen vertegenwoordigen.

Een regiegroep van gemeentelijke beleidsmedewerkers/projectleiders ondersteunt vaak de centrale regisseur of programmaleider. Meestal zijn de deelnemers afkomstig uit de bekende driehoek van partijen. In enkele samenwerkingsverbanden is ook de sociale dienst of werk en inkomen betrokken vanwege de vele vragen van uitstromers over inkomen en schuldsanering. In Dordrecht is om die reden de sociale dienst lid van de stuurgroep.

5.6 Transitie: vernieuwend veranderen

Om tot een inclusieve samenleving te komen, ook voor uitstromers uit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang, is transformatie nodig: transformatie van het aanbod en van de samenwerking. De dertien samenwerkingsverbanden verschillen onderling in hun gekozen veranderstrategie. Uit grootschalig onderzoek over het doorvoeren van veranderingen blijkt dat organisaties vaak kiezen voor (een samenstelling vanuit) de volgende typen veranderstrategieën:

- Een machtsstrategie: het topmanagement stelt de doelen, het middenmanagement voert de verandering uit.
- Een planmatige verandering: de organisatie probeert te anticiperen op basis van een inschatting van wat nodig is en ontwikkelingen daarbinnen.
- Na een onderhandelingsproces: het idee is dat mensen veranderen of schikken als duidelijk is waar hun eigen belang ligt.
- Een programmatische veranderstrategie: een gefaseerde en geleidelijke doorvoering van de verandering onder strakke regie en binnen duidelijke kaders.
- Een interactieve veranderstrategie: door het organiseren van dialoog over meervoudige perspectieven en meerdere oplossingen komt een innovatie op gang.⁶

Onderstaande tabel geeft aan hoe vaak welke strategie gekozen is in een organisatie in de periode van het geciteerde meerderjarige onderzoek. Wat opvalt is dat een planmatige of programmatische strategie het meest gekozen wordt, terwijl het verandervermogen van de organisatie laag of beperkt blijft. Met andere woorden: in de praktijk wordt geen vaardigheid ontwikkeld die een volgende veranderslag makkelijker maakt. Dit is alleen het geval bij een interactieve strategie omdat daarin ook veel ruimte (of sterker: noodzaak) is voor collectief leren en ontdekken.

46

Machtsstrategie	Planmatige verandering	Onderhandelingsstrategie	Programmatische veranderstrategie	Interactieve veranderstrategie
13 %	23 %	18 %	25 %	21 %
Doordruwen	Verhuizen	Onderhandelen	Trekken	Ontdekken
<ul style="list-style-type: none"> • Sturing door top • Doelgericht • Legitieme macht Macht-dwang • Geen participatie 	<ul style="list-style-type: none"> • Initiatief bij top • Doelgericht • Expertmacht • Rationeel • Weinig participatie 	<ul style="list-style-type: none"> • Meer partijen • Resultaatgericht • Positiemacht • Politiek proces 	<ul style="list-style-type: none"> • Participatief • Indirecte macht • Inbreng Medewerkers • Normatief • Re-educatief 	<ul style="list-style-type: none"> • Interactief • Toekomstgericht • Verbeeldingskracht • Samen optrekken • Dialoog en conflict • Veel interactie
Zeer laag verandervermogen	Laag verandervermogen	Gering verandervermogen	Beperkt verandervermogen	Hoog verandervermogen

Uit de gevoerde gesprekken met de dertien samenwerkingsverbanden blijkt dat zij vaak een interactieve strategie hanteren. In de praktijk blijken het vaak mengvormen, waarbij een interactieve

⁶ Jaap Boonstra (2017). *Veranderen in maatschappelijke organisaties*. Amsterdam: Business Contact.

strategie bijvoorbeeld gecombineerd wordt met – of uitmondt in – een programmatische of machtsstrategie. Na een periode van verkennen volgt een programmatische opbouw, hiervan worden de resultaten teruggekoppeld naar vastgelegde afspraken in de lijn. Het samenwerkingsverband in Apeldoorn is daarvan het meest volledige voorbeeld. Hier is na een verkennende periode de Opstapregeling ontwikkeld en uitonderhandeld met de betrokken partijen. De afspraken van de Opstapregeling gelden nu voor alle partijen in het stelsel.

Bij het actieprogramma Weer thuis in de wijk, gehanteerd in de samenwerkingsverbanden van Assen, Groningen en Den Haag, wordt een uitgewerkte programmatische aanpak gehanteerd, dat na voorbereiding in ambtelijke werkgroepen moet leiden tot regionale bestuurlijke afspraken. Deze afspraken zijn vervolgens kaderstellend voor alle betrokken partijen in de regio. Het voordeel van deze aanpak is de gedegen uitwerking vooraf en de grote geldigheid voor het hele stelsel met alle partijen. Dit kan ook een nadeel zijn wanneer de onderhandeling stopt en partijen geen vooruitgang boeken.

Een wezenlijk andere aanpak is bijvoorbeeld die van Proeftuin Noord-Veluwe. Hierin worden geen outputafspraken in aantallen of uren gemaakt, maar hebben partijen alle vrijheid om in de praktijk te ontdekken wat nodig is in de ondersteuning van bewoners en buurt. Gemeenten, zorgpartijen en de vastgoedeigenaar hebben een financiële lumpsumafpraak gemaakt en de wijkwerkers vrijheid gegeven om in te zetten wat nodig is. Eenzelfde strategie volgt ook in Dordrecht, 's-Hertogenbosch en Leiden. Met elkaar ontdekken kost weliswaar tijd, maar partijen verwachten dat deze aanpak zich terugverdient omdat een organisatie verandervaardigheden ontwikkelt en dat daardoor volgende veranderslagen sneller mogelijk zijn.

5.7 Conclusie

47

Op de bestuurlijke tafels worden de randvoorwaarden in een visie, toekenning budget en capaciteit vastgelegd om aan de slag te gaan op het casusdomein en op het leefwereld domein. Rondom de casus worden veel afspraken bestuurlijk bekrachtigd. Daarmee is het integrale samenwerkingsproces en de aanpak voor een goede uitstroom bij de meerderheid van de samenwerkingsverbanden op gang gekomen. De samenwerking rond de casus is in verreweg de meeste samenwerkingsverbanden opgestart of vormgegeven. Het is onduidelijk of de meeste samenwerkingsverbanden de afspraken monitoren.

Bij de samenwerking rond de leefomgeving ontbreekt nog deze integrale aanpak. Uit de interviews met professionals blijkt dat bestuurlijke tafels nog terughoudend zijn bij het komen tot een integrale visie en aanpak op met name de wijk of via een gebiedsgerichte aanpak. In de vorige hoofdstukken is beschreven dat er wel volop wordt geëxperimenteerd in kleinere pilots of experimenten, maar een integrale wijkgerichte visie en aanpak op meerdere domeinen zien we in geen van de samenwerkingsverbanden terug. Dat wil niet zeggen dat daarover geen gesprek is.

Uit de stukken van bestuurlijke tafels blijkt dat in diverse samenwerkingsverbanden wordt nagedacht over een verregaande transformatie tot een integrale aanpak in de wijken. De toekomstagenda's tonen de nodige ambities en in de afgelopen jaren heeft bovendien een grootscheepse transformatie plaatsgevonden in het sociale domein. De sociale wijkteams zijn daarvan de meest zichtbare uiting. Woningcorporaties lijken niet altijd bij de sociale infrastructuur in de wijk aangesloten. Met een structurele samenwerking op de uitstroomopgave is dit contact vaak het eerste dat wordt hersteld. Op

bestuurlijk niveau wordt de inzet van budget en de eigen capaciteit in de wijk van de eigen organisatie besproken.

Voor de leefomgeving van uitstromers, maar ook van andere wijkbewoners met een begeleidingsbehoefte, wordt tot nu toe weinig integraal afgestemd in een visie, plan of financiële inzet. Bij de dertien samenwerkingsverbanden hebben we ook geen afspraken gezien over bijvoorbeeld een gezamenlijke wijkaanpak met afstemming in het Wmo-budget (of andere budgetten uit het gemeentelijke domein) met investeringen in de buitenruimte, woningvoorraad en onderwijs.

6 Beschouwing

Wat is de uitkomst na ruim een jaar experimenteren? Gemeenten, woningcorporaties en ggz-aanbieders slaan in toenemende mate de handen ineen om tot een nieuwe visie en praktijk voor het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang te komen. Het aantal mensen dat (extra) uitstroomt, is relatief beperkt: het gaat om enkele tientallen per gemeente. Over het algemeen hebben de samenwerkingsverbanden afspraken gemaakt over het toewijzen van woningen aan de doelgroep, en eventueel over uitbreiding van het woningaanbod. Ongeveer de helft heeft daarnaast een koppeling gemaakt tussen de huur- en zorgovereenkomst, en werkt aan het opruimen van (bureaucratische) belemmeringen tussen organisaties en het benutten van de speelruimte in wet- en regelgeving. De zachte landing in de wijk blijft echter ingewikkeld: wat is nu precies in en voor de wijk nodig? Wie houdt vinger aan de pols bij de uitstromers en wie is aanspreekbaar als zittende wijkbewoners aanlopen tegen problemen?

In dit vraagstuk blijkt de uitstroom uit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang een duidelijke testcase voor het zelfstandig wonen van zorgdoelgroepen in de wijk. Daar wordt de inclusieve samenleving in de praktijk gebracht en blijkt ook of een bestuurlijke coalitie van betrokken maatschappelijke partijen werkt vanuit een gezamenlijke opgave en met een gezamenlijke aanpak in wijken en buurten waarop men aanspreekbaar is. Hier is, ook bij de meeste experimentpartners, nog een wereld te winnen.

Deel B

Beschrijvingen per experimentpartner

7 Almelo

Aantal uitstromers

Het beschermd wonen is georganiseerd op het niveau van Twente, met in totaal veertien gemeenten. Deze regio telt eind 2016 zo'n 1.500 cliënten in het beschermd wonen. De regio wil tot 2020 hiervan vijfhonderd mensen uit de intramurale setting laten uitstromen. Deze ambitie is bepaald op grond van de stelregel van de commissie Dannenberg. In de periode januari tot en met augustus 2017 zijn in de regio Almelo, bestaande uit zes gemeenten, 105 cliënten gestart met het uitstroomtraject en zijn 24 cliënten daadwerkelijk uitgestroomd naar het zelfstandig wonen. De verwachting is dat de gemeenten in de regio Almelo hiermee op koers zitten om de gestelde ambitie te realiseren.

De opvang van dak- en thuislozen is regionaal georganiseerd binnen de zes gemeenten van de regio Almelo. Daar gaat het over tweehonderd feitelijk dak- en thuislozen en tweehonderd dreigend dak- en thuislozen.⁷ Jaarlijks moeten in de gemeente Almelo ongeveer 120 mensen vanuit een intramurale setting en opvangsituatie uitstromen naar een woning. Ter illustratie: vanuit de 24 uursopvang in de gemeente Almelo zijn in 2017 veertig mensen uitgestroomd naar een andere verblijfplaats, waaronder een woning. Tien daarvan zijn zelfstandig gaan huren bij een woningcorporatie in de gemeente Almelo.

Vraag en aanbod woningen

Er zijn voldoende sociale woningen in Almelo, maar deze zijn niet altijd betaalbaar en/of passend. De gemeente heeft geen kwantitatieve afspraken gemaakt met de woningcorporaties over het toewijzen van woningen, wel zijn er procedurele afspraken. Met de woningcorporaties is afgesproken dat uitstromers uit het beschermd wonen via de centrale toegang van het Cimot binnen een half jaar een woning krijgen aangeboden; in de praktijk gebeurt dit al na vier à vijf maanden. In de Almelse maatschappelijke opvang Humanitas Onder Dak is het verblijf in de 24 uursopvang maximaal negen maanden, meestal stromen de cliënten binnen die periode door naar een zelfstandige woonruimte of andere woonvorm.

51

Klantreis

Vanaf 2017 geldt binnen de centrumgemeente Almelo een nieuw proces voor de uitstroom uit het beschermd wonen. Hierbij wordt niet alleen gekeken naar de woonvraag, maar ook naar de overige voorzieningen die een uitstomer nodig heeft. Bij het aanbieden van de woning tekent de cliënt een driepartijenovereenkomst, waardoor zowel het wonen als de begeleiding is geborgd. De centrale toegang, het Cimot, bepaalt aan de hand van een checklist welke onderlinge afspraken en voorwaarden over onder andere budgetbeheer, schuldhulpverlening en dagbesteding nodig zijn.

Binnen de maatschappelijke opvang ontbreekt een eenduidig uitstroomproces. De vijf aanbieders maken ieder individueel afspraken met de woningcorporaties over de uitstroom van cliënten en het aantal benodigde woningen. De aanbieders willen wel een nieuwe aanpak, met collectieve afspraken met de woningcorporaties over het uitstroomproces van cliënten uit de opvang en om dak- en thuisloosheid te voorkomen. Het uitstroomproces gaat dan waarschijnlijk meer lijken op het uitstroomproces vanuit het beschermd wonen, waaronder het tekenen van een driepartijenovereenkomst op casusniveau.

⁷ IntraVal (november 2017). *Doelgroepenanalyse Maatschappelijke Opvang over het jaar 2016*.

Zachte landing in de wijk

In de gemeente zijn geen specifieke activiteiten of pilots gericht op het organiseren van een zachte landing in de wijk van uitstromers uit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang. Wel werkt de gemeente actief aan de leefbaarheid in sociaal zwakkere wijken. Dit zijn juist wijken waar veel uitstromers terechtkomen. Eind 2017 heeft de gemeente besloten te experimenteren met een nieuwe intensieve gebiedsgerichte aanpak. In de wijk Nieuwstraatkwartier gaat de gemeente samen met bewoners, woningcorporaties en nutsbedrijven aan de slag om de wijk een impuls te geven. De gemeente onderzoekt bijvoorbeeld een betere verbinding tussen de beschikbare middelen in de gemeentelijke begroting met initiatieven vanuit de wijk. In een leegstaande school komen allerlei laagdrempelige initiatieven voor en door de wijkbewoners. De geleerde lessen wil de gemeente benutten voor andere wijken.

Samenwerking

Het beschermd wonen is Twente-breed georganiseerd, met een gezamenlijke aanpak met veertien gemeenten, zorgaanbieders en zestien woningcorporaties. De maatschappelijke opvang wordt georganiseerd op het niveau van centrumgemeente Almelo, bestaande uit zes gemeenten.

Tussen de gemeenten Almelo, Enschede en de zeventien woningcorporaties, verenigd in de vereniging WoON Twente, vindt bestuurlijk overleg plaats over de woningvoorraad, wonen en zorg en leefbaarheid in de wijken. Er zijn samenwerkingsafspraken gemaakt over de transformatie van wonen en zorg. Naast de uitstroom uit het beschermd wonen is het de intentie om soortgelijke afspraken te maken op regionale schaal over de huisvesting van mensen met ggz-problematiek.

52

In de gemeentelijke prestatieafspraken is afgesproken dat de woningcorporaties en de gemeente Almelo samen met zorgorganisaties een meerjarenprogramma voor de huisvestingsvraag van bijzondere doelgroepen opstellen. Naar aanleiding van het 'weren' van huurders met een problematisch verleden is lokaal afgesproken dat de samenwerkende partijen het financiële risico van huurfalen met elkaar delen. Rondom de uitstroom vanuit het beschermd wonen hebben de partijen daarnaast een uitvoeringsovereenkomst opgesteld. De samenwerkende partijen willen dit ook doen voor de uitstroom uit de maatschappelijke opvang en voor het voorkomen van dak- en thuisloosheid.

Op verzoek van de gemeente werken de vijf zorgorganisaties – twee voor opvang, één sociale verslavingszorg, één voor psychische zorg en één voor het beschermd wonen – samen aan de innovatie van de maatschappelijke opvang, zowel op bestuurlijk als op managementniveau. Samen hebben zij een ambitiestuk over de innovatie van de maatschappelijke opvang. De focus ligt daarbij op het voorkomen van opvang en zo snel mogelijk weer zelfstandig laten wonen van mensen met psychosociale, verslavings- of andere ggz-problematiek. De beoogde preventieve aanpak biedt, nog voordat sprake is van opvang, ambulante begeleiding, mobility mentoring bij schuldhulpverlening en richt zich op nieuwe vormen van passende huisvesting. De woningcorporaties zijn betrokken bij dit traject, ook op bestuurlijk niveau.

Binnen de samenwerking rondom het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang werken de betrokken partijen aan het creëren van ruimte voor de uitvoering en bestuurlijke borging. De verschillende partijen zoeken samen de rode draad binnen de individuele casussen en nemen maatregelen of stellen het beleid bij.

8 Amsterdam

Aantal uitstromers

Ongeveer 2.500 mensen maken jaarlijks gebruik van het beschermd wonen in Amsterdam. De gemeente wil daarvan in drie jaar tijd duizend mensen laten uitstromen naar het zelfstandig wonen met ambulante ondersteuning. Elk jaar moeten ruim driehonderd mensen doorstromen.

In de praktijk behaalde de gemeente 33 doorstromers in 2016 en ruim 440 in 2017. Ook zijn er bijna vierhonderd mensen uit de maatschappelijke doorgestroomd. In 2017 blijkt dat 64 procent van de kwetsbare mensen die klaar waren voor uitstroom of urgentie kregen binnen drie maanden een woningaanbod kreeg.

Vraag en aanbod woningen

In Amsterdam zijn er te weinig betaalbare woningen voor de uitstromers. Afspraken om dit probleem op te lossen zijn sinds eind 2015 vastgesteld in het programma Huisvesting Kwetsbare Groepen. Hierin is bepaald dat er in de periode van 2016-2018 duizend extra wooneenheden beschikbaar komen voor uitstromers uit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang, naast de reguliere uitstroom. De realisatie hiervan ligt op schema. De strategie is vooral extra woonruimte voor statushouders, zodat binnen de bestaande voorraad ruimte blijft voor de huisvesting van andere kwetsbare groepen. De gemeente onderzoekt in 2018 de mogelijkheden voor bijzondere woonvormen en woonbehoeften. Daarbij wordt gedacht aan communities met een mix aan bewoners.

Amsterdam investeert ook in financiële zin: in het Actieplan Woningbouw 2014-2018 is zestien miljoen euro uit de reserve Bouwstimulering beschikbaar gesteld voor het programma Huisvesting Kwetsbare Groepen. Van dit bedrag is voor de duur van het programma (2016-2018) in totaal vier miljoen euro gereserveerd voor programmakosten.

53

Klantreis

In Amsterdam kun je op twee manieren aan een woning komen: via de normale weg of met verkregen urgentie. Daarnaast coördineert de GGD de verdeling van de woningen voor de voorrangsgroepen, waaronder de uitstromers. Als vanuit de zorgaanbieder iemand kan doorstromen, koppelt de zorgaanbieder de cliënt aan een woning die binnenkomt via een woningcorporatie. Dit intensieve traject aan de voorkant levert wel veel succesvolle 'plaatsingen' op. De voorrangsbemiddelingen worden gerealiseerd met een 'intermediair huurcontract' op naam van de zorgaanbieder. Die verhuurt en ondersteunt de cliënt in woonvaardigheden (omgang met de burens, huur betalen, geen overlast, woning op orde houden, begeleiding accepteren) en ook in de participatie in de buurt. De ondersteuning is niet alleen op de persoon gericht, maar ook op de leefbaarheid in de wijk. Deze verplichting vormt ook de legitimering dat iemand voorrang krijgt in een krappe woningmarkt. Tegelijkertijd is het voor de cliënt een 'stok achter de deur'. Als het allemaal goed gaat, kan na gemiddeld twee jaar het huurcontract 'op naam' gesteld worden.

De zorgaanbieder ondersteunt de woonvaardigheden van cliënten, bijvoorbeeld aan de hand van de Doorstroomgids die door HVO Querido is ontwikkeld, en neemt daarin ook het financiële beheer mee. De samenwerkende partijen hebben in 2017 afgesproken dat de woningcorporatie, zorgaanbieder en cliënt samen afspraken maken over wonen en het contact met de burens. Deze aanpak wordt in 2018 geïmplementeerd. Onderdeel is dat op casusniveau de mogelijke maatregelen worden besproken bij signalen van terugval en overlast. De cliënt ontvangt een meterkastkaart met een overzicht van relevante contactgegevens. De zorgbegeleider en de contactpersoon van de woningcorporatie wisselen onderling contactgegevens uit zodat zij elkaar eenvoudig kunnen bereiken. De zorgbegeleider,

contactpersoon van de woningcorporatie en cliënt moeten minimaal jaarlijks de afspraken over wonen en goed nabuurschap bespreken. Bij zorgaanbieders zijn vaste plekken gereserveerd voor een time-out, van maximaal veertien dagen, als het even minder gaat en iemand moet terugvallen.

Zachte landing in de wijk

In elk stadsdeel zijn reguliere basisvoorzieningen, zoals buurthuizen of maatschappelijke dienstverlening. De begeleider wijst waar nodig de weg en onderzoekt met de cliënt of andere professionals in de wijk nodig zijn, zoals ervaringsdeskundigen, wijkzorg, Samen Doen-teams en Ouder en Kind-teams. De woningcorporaties gaan het sociaal beheer verder professionaliseren. In 2017 zijn twee buurtcirkels opgestart en in 2018 komen drie erbij.

De gebiedsteams in de stadsdelen hebben in 2017 tal van consultatiebijeenkomsten (*meet-ups*) voor en met bewoners georganiseerd. Zowel omwonenden als de politie, woningcorporatie en het stadsdeel namen deel aan buurtpanels, begeleidings- en overleggroepen. Zij zetten zich in voor een 'zachte landing' van nieuwe Amsterdammers in de wijk. Dit resulteert in enkele mooie buurtinitiatieven zoals een gratispullenmarkt en taallessen.

Samenwerking

Het gezamenlijke programma Huisvesting Kwetsbare Groepen (HKG) voert de regie. Voor de besluitvorming is een stuurgroep verantwoordelijk vanuit gemeente, met drie wethouders vanuit wonen, zorg en jeugd, woningcorporaties en aanbieders. De gemeente is regisseur. Een ambtelijke programmagroep heeft de coördinatie over het proces, met ondersteuning van een externe procesbegeleider. Veel is geïnvesteerd in elkaar leren kennen, meer begrip krijgen voor elkaar en helderheid scheppen over ieders taak en verantwoordelijkheid. De werkafspraken bepalen de agenda voor de uitvoering en toepassing in de wijken vanaf 2018. Een monitor volgt per kwartaal de noodzaak tot bijsturing of doorontwikkeling. In 2018 wordt een leeromgeving ingericht voor een brede kennisuitwisseling en wordt ook voor de reguliere doorstroom van volwassenen en jongeren uit de opvang en gezinnen met dezelfde werkafspraken gewerkt.

9 Apeldoorn

Aantal uitstromers

In de gemeente Apeldoorn is de uitstroom uit het beschermd wonen geregeld via de Opstapregeling. In 2016 kreeg de Opstapcommissie 139 vooraanmeldingen van mensen die gereed zijn om uit te stromen naar een zelfstandige woning; in 2017 gaat het om 96 aanmeldingen. Voor de periode 2016-2018 heeft de gemeente Apeldoorn rekening gehouden met een 'boeggolf' van ongeveer vijftig à zestig extra uitstromers uit het beschermd wonen per jaar. Het is mogelijk dat de uitstroom hoger blijft wanneer landelijk onvoldoende afspraken gemaakt worden over de toegang tot het beschermd wonen.

Vraag naar woningen

De gemeente Apeldoorn heeft een tekort in de sociale woningvoorraad, waarbij de druk vooral voelbaar is in het goedkope segment. In de prestatieafspraken met de woningcorporaties staat dat maximaal honderd mutaties per jaar worden toegewezen aan uitstromers uit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang. Voor 2016 en 2017 is dit aantal voldoende gebleken. Dit geldt vermoedelijk ook voor 2018.

Klantreis

Via de Opstapregeling krijgen uitstromers in Apeldoorn een integraal arrangement aangeboden. Zorgorganisaties kunnen cliënten die klaar zijn om uit te stromen aanmelden bij de opstapcommissie, bestaande uit een vertegenwoordiger van de woningcorporatie en van de gemeente. Eventueel kan de commissie advies vragen aan zorginstellingen, zoals de psychiatrie, verslavingszorg en maatschappelijke opvang.

De commissie besluit op basis van aangeleverde documenten of de cliënt in aanmerking komt voor een woning. Wanneer dit het geval is, krijgt de cliënt met voorrang een woning aangeboden. De huurovereenkomst komt op naam van de cliënt te staan en is verbonden met een woonbegeleidingsovereenkomst. De gemeente zorgt voor een passende Wmo-indicatie voor begeleiding (minimaal voor twee jaar) en, zo nodig, voor toegang tot schuldsanering. Elk half jaar evalueert de woningcorporatie samen met de cliënt en de hulpverlener hoe het gaat. Na twee jaar wordt het tijdelijke contract omgezet in een contract voor onbepaalde tijd. Mocht het zelfstandig wonen niet lukken, dan is terugkeer naar het beschermd wonen mogelijk. Vastgelopen casussen worden opgelost door de gemeente, via het Sociaal Wijk Team (SWT), hulpverlener en woningcorporatie.

Zachte landing in de wijk

De gemeente werkt aan het versterken van de interne verbindingen, zodat cliënten een zo integraal mogelijk arrangement krijgen wanneer zij uitstromen of nodig hebben. Het sociaal wijkteam houdt na het uitstromen de vinger aan de pols bij cliënten. Als er sprake is van overlast dan kan het sociaal wijkteam de begeleider van de zorgaanbieder ondersteunen.

De Taskforce EPA werkt aan het organiseren van de randvoorwaarden in de wijk, waaronder een regionaal 24 uursmeldpunt waar cliënten, omwonenden en anderen eventuele crisissen kunnen melden. Verder wordt in 2018 gestart met een pilot onder de noemer 'Welkom in de wijk', gericht op het vergemakkelijken van contacten tussen 'uitstromers' en hun woonomgeving. Afhankelijk van de bevindingen wordt de aanpak in 2019 en 2020 breder ingezet.

Samenwerking

In Apeldoorn is er een lange geschiedenis van samenwerking tussen partijen rondom uitstromers. Sinds 2007 werken de gemeente, de Verenigde Samenwerkende Woningcorporaties (VSW) en zorgaanbieders (ggz, MO en later VG) op dit vlak samen. In 2007 is gestart met een urgentieregeling. Deze regeling heeft zich verder ontwikkeld tot de 'Opstapregeling'. Betrokken partijen hebben eind 2015 in het kader van de Opstapregeling een nieuwe Samenwerkingsovereenkomst opgesteld. Hierin zijn het doel en de verdeling van taken en verantwoordelijkheden binnen de Opstapregeling vastgelegd. De coördinatiegroep Sociaal Wijk Team (SWT) monitort de uitvoering van de samenwerkingsovereenkomst.

Op dit moment geldt de Opstapregeling alleen voor de gemeente Apeldoorn. De regio Oost-Veluwe onderzoekt hoe de Opstapregeling ook in de overige gemeenten kan worden toegepast.

Naast voorgaande gremia maken de gemeenten in de regio Oost-Veluwe, de zorgverzekeraar en ggz-aanbieders (eerste- en tweedelijns-) afspraken in de Taskforce EPA (ernstige psychiatrische aandoening) over het regelen van de randvoorwaarden in de wijk.

10 Assen

Aantal uitstromers

In de centrumgemeente Assen verblijven volgens onderzoek (Intraval, september 2017) ongeveer 750 cliënten in het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang, waarvan zo'n driehonderd mensen Assen als herkomstgemeente hebben. De potentiële uitstroom is volgens het onderzoek zestig tot zeventig procent van de totale populatie. De reële uitstroom is niet bekend, maar is onderwerp van onderzoek.

Vraag naar woningen

In Assen sluiten er onvoldoende woningen die aan op de vraag van de doelgroep, namelijk kleine betaalbare appartementen/studio's. Voor een betere afstemming op de individuele behoeften van een cliënt heeft de gemeente Assen bij de inkoop van het beschermd wonen meer 'tussenvormen' ingekocht.

In Assen wordt door de grootste woningcorporatie – eigenaar van achtduizend huurwoningen – maximaal twintig procent van het vrijkomende aanbod buiten het reguliere toewijzingssysteem om toegewezen aan urgente groepen, waaronder uitstromers. Ook maakt de woningcorporatie afspraken met zorgorganisaties over het aantal toe te wijzen woningen. Vooralsnog volstaan deze afspraken. Mogelijk worden op grond van een onderzoek naar de totale woningvraag in 2018 de afspraken met woningcorporaties aangepast.

Klantreis

In Assen hebben de woningcorporaties en zorgorganisaties onderlinge afspraken over het aantal woningen dat beschikbaar is voor de doelgroep. Wanneer een cliënt klaar is voor uitstroom, dan is er een gesprek tussen de cliënt, de zorgorganisatie en de gemeentelijke consulent over de te bieden ambulante begeleiding. Assen kent een terugvalregeling: een half jaar lang kunnen cliënten zonder toetsing door de consulent weer een indicatie voor beschermd wonen krijgen.

Ook is er sprake van een koppeling tussen wonen en zorg. De samenwerkende partijen willen dit doorontwikkelen naar een integraal arrangement, dat een totaalpakket biedt aan de cliënt. Ook willen de partijen dat bewindvoering en schuldhulpverlening al wordt ingezet ten tijde van het beschermd wonen, zodat de cliënt 'zonder bagage' kan uitstromen.

Zachte landing in de wijk

Er zijn nog geen concrete projecten in Assen gericht op een zachte landing in de wijk. Het leggen van de verbinding tussen cliënten en wijkbewoners valt onder de verantwoordelijkheid van de zorgaanbieders. Het samenwerkingsverband MijnbuurtAssen (zie verder) werkt aan de leefbaarheid in de wijken, en houdt zich daarbij in toenemende mate bezig met uitstromers uit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang. Vanuit het beleid gericht op mensen met ernstige psychiatrische aandoeningen wordt de ketenzorg versterkt.

Samenwerking

De gemeente Assen neemt deel aan het actieprogramma 'Weer Thuis!'. Lokaal is er een bestuurlijk overleg met de gemeente, woningcorporatie en zorgorganisaties. Dit overleg wordt ondersteund door een ambtelijke werkgroep. De samenwerkende partijen maken een actieplan, gericht op het ontwikkelen van een integraal arrangement voor uitstromers en het stimuleren van de uitstroom uit

instellingen. Onderwerp van gesprek is bijvoorbeeld het regelen van de samenwerking tussen gemeente, woningcorporatie en zorgaanbieder op casusniveau, het organiseren van de besluitvorming rondom vastgelopen casussen, het bepalen bij welk uitstroomprofiel zelfstandig wonen past en wellicht welke tussenvormen van wonen en zorg nodig zijn.

De gemeente Assen kiest voor een integrale benadering van wonen en zorg, breder dan het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang alleen. Dit krijgt vorm in het Platform Wonen en Zorg Assen, bestaande uit de gemeente, twee woningcorporaties en ongeveer vijftien zorg- en welzijnsorganisaties. De regiegroep, bestaande uit vertegenwoordigers van vijf organisaties, stuurt het platform aan. Alle platformleden zijn zelf verantwoordelijk voor de terugkoppeling van het overleg aan hun bestuurders en de uitvoering. De ambities en speerpunten voor 2018 en 2019 en de bijbehorende acties staan in het 'Samenwerkingsprogramma wonen, zorg en welzijn Assen' van het platform.

In het project 'Optimaal Leven' werken zorginstellingen, gemeenten én zorgverzekeraars samen: de gemeente Emmen, gemeente Assen, gemeente Hoogeveen, gemeente Meppel, zorgaanbieder Cosis, Verslavingszorg Noord Nederland, LHV Huisartsenkring Drenthe, verzekeraars Zilveren Kruis en VGZ en GGZ Drenthe. Zo zorgen zij dat mensen met een ernstige psychiatrische aandoening (EPA) in Drenthe sneller passende zorg en geschikte ondersteuning krijgen en dat de ketenzorg beter op elkaar afgestemd is.

Op wijkniveau is het samenwerkingsverband MijnbuurtAssen actief. Dit bestaat vertegenwoordigers van de gemeente, woningcorporatie en welzijn. De samenwerking versterkt de leefbaarheid van wijken door gebiedsontwikkeling en een uitvoeringsprogramma gericht op de fysieke en sociale verbetering van wijken en buurten.

11 Breda

Aantal uitstromers

Op grond van de stelregel van de commissie Dannenberg stromen naar schatting 150 tot 200 klanten de komende jaren uit. Om beter zicht te krijgen op de aantallen mogelijke uitstromers de komende paar jaar, heeft de gemeente eind 2017 een uitvraag onder de aanbieders van het beschermd wonen uitgezet. De reële actuele uitstroom is onduidelijk omdat een belangrijk deel van de uitstroom via het reguliere woningaanbodstelsel verloopt. Via de contingentregeling, de voorrangregeling doorstroom vanuit de opvang naar het zelfstandig wonen met begeleiding, worden jaarlijks ongeveer 45 aanvragen gehonoreerd.

Vraag naar woningen

Via de contingentregeling worden 85 woningen per jaar beschikbaar gesteld voor de doelgroep. Dit volstaat voor de vraag van deze doelgroep. Wel is de gemeente in gesprek met woningcorporaties over het ontwikkelen van geclusterde woonvormen. Om tot meer spreiding te komen, worden de nieuwe woonvormen bij voorkeur gebouwd in andere wijken dan waar uitstroom nu plaatsvindt en in regiogemeenten. De gemeente Breda wil hierover in 2018 afspraken maken met de woningcorporaties en deze vastleggen in de prestatieafspraken. In de aanloop naar de doordecentralisatie van de middelen voor het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang stimuleert Breda als centrumgemeente ook andere gemeenten in de regio hetzelfde te doen.

Klantreis

De gemeente werkt aan het sluiten van de driehoek tussen gemeente, woningcorporaties en zorgorganisaties om een integraal arrangement te bieden. Doordat veel uitstromers via het reguliere woningaanbodstelsel uitstromen, is een integraal aanbod niet gegarandeerd. Alleen wanneer uitstromers via de contingentregeling uitstromen, krijgen zij een huurovereenkomst waaraan een begeleidingsovereenkomst is gekoppeld. Omdat cliënten vaak schulden hebben, wil de gemeente ook budgetbeheer en de schuldhulpverlening bij de uitstroom uit de opvang en het beschermd wonen betrekken. Dit is nu nog niet gegarandeerd.

59

Zachte landing in de wijk

Om te leren wat er nodig is aan voorzieningen voor uitstromers in de wijk, is zijn de gemeente Breda en zorgverzekeraar CZ in 2017 een experiment gestart. Hierin werken zorgorganisaties onderling samen en zoeken zij de samenwerking met het welzijns- en het informele veld om voor een selectie van tien cliënten het nodige te organiseren voor bijvoorbeeld dagbesteding, informele zorg en signalering. Bij de uitstroom wordt rekening gehouden met de wijk en gemeente waar de cliënt graag wil wonen. Om zorg in nabijheid vorm te geven en nieuwe woonvormen te stimuleren, wil de gemeente een nieuwe bouwsteen ontwikkelen die de financiering van indirecte zorgkosten mogelijk maakt en bijdraagt aan bijkomende kosten die wettelijke verplicht zijn voor (geclusterde) huisvesting.

Samenwerking

Sinds 2004 werken de gemeente Breda en de drie Bredase woningcorporaties AlleeWonen, Laurentius en WonenBredburg samen binnen de Alliantie Breda. Aanvankelijk was de samenwerking sterk gericht op de vastgoedopgave, maar sinds 2015 maakt de alliantie ook de omslag naar een meer sociaal-maatschappelijke agenda, inclusief wonen en zorg. De partijen werken met kaderafspraken, geldend voor vier jaar, voor de periode 2015 tot en met 2018, en jaarschijven, geldend voor één jaar. Het

huidige kaderdocument, 'Alliantie Breda 2015-2018', is ook ondertekend door de drie huurderskoepels, de Gezamenlijke Huurderskoepel Breda (GHK).

De samenwerking tussen gemeenten, zorgorganisaties voor het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang en woningcorporaties is binnen de regio Breda geregeld in het Inkoopplatform Beschermd Wonen. Onder het inkoopplatform hangt een werkgroep woonopgave beschermd wonen. De focus van de werkgroep verschuift van de contingentregeling naar het organiseren van de zachte landing in de wijk. Het platform werkt aan het opstellen van een gezamenlijk actieprogramma.

Rondom de pilot 'Wijkgericht wonen voor mensen met EPA' is een nieuwe lichte organisatiestructuur opgericht, bestaande uit een stuur-, project- en werkgroep. Ook kan een klankbordgroep advies geven.

12 Den Haag

Aantal uitstromers

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat het zowel voor instellingen als de gemeente ingewikkeld is om actuele cijfers te genereren over deze doelgroep. Binnen het contingent systeem is geïnventariseerd hoeveel mensen niet kunnen uitstromen vanuit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang door een gebrek aan geschikte huisvesting. De gemeente schat in dat het gaat om vijfhonderd tot zeshonderd mensen per jaar voor de komende jaren, waarbij mogelijk eerst een boeggolf plaatsvindt, maar daarna lager wordt door van een verminderde instroom.

Vraag naar woningen

In Den Haag is er een gebrek aan betaalbare woningen. Daardoor zitten mensen langer dan nodig is in (kostbare) doorstroomvoorzieningen en wordt de doorstroom binnen de keten van de maatschappelijke opvang belemmerd. Volgens de Rekenkamer Den Haag (2017) ontbreekt het in de gemeente aan een betrouwbaar overzicht van de vraag naar woningen vanuit de verschillende vormen van opvang, zorg en het beschermd wonen.

De gemeente heeft afspraken gemaakt in de prestatieafspraken over de toewijzing van woningen aan kwetsbare groepen. Het gaat om ongeveer driehonderd woningen per jaar, vastgelegd in convenanten tussen de clusters (maatschappelijke opvang, ggz, ex-verslaafden, ex-gedetineerden en zorgjongeren) en de woningcorporaties. In 2017 hebben de corporaties en gemeente aanvullend afgesproken dat de woningcorporaties 180 woningen extra leveren voor eind 2019 en dat de gemeente in deze periode (binnen het eigen vastgoed) vijftig woningen creëert.

61

Klantreis

Wanneer een cliënt uitstroomt uit het beschermd wonen of de maatschappelijke opvang, dan maken de organisatie en de woningcorporatie afspraken over de toewijzing van een woning. Deze woning is mogelijk via de contingentregeling, via een zorgorganisatie en bilateraal tussen zorgaanbieder en woningcorporatie. De meeste cliënten uit de maatschappelijke opvang krijgen naast de woning lopende ondersteuning vanuit de Wmo-maatwerkarrangementen. De zorgorganisatie helpt de cliënt eventueel bij het aanvragen van een nieuwe Wmo-indicatie (voor een maatwerkvoorzieningen in plaats van beschermd wonen), inclusief bijvoorbeeld bij het invullen van de aanvraag en door mee te gaan naar het keukentafelgesprek. De verantwoordelijkheid voor het monitoren van de cliënt ligt bij de begeleidende zorgorganisatie.

Zachte landing in de wijk

In Den Haag is er geen gebiedsgerichte aanpak voor het organiseren van de randvoorwaarden in de wijk. In alle stadsdelen zijn sociale wijkteams actief. De gemeente werkt aan de verdere uitrol van de signaleringsfunctie en er komen meer verbindingen tussen sociale wijkteams en ggz-teams. De gemeente heeft daartoe in 2016 aan de ggz-teams in totaal 28 gemeentelijk gefinancierde fte's toegevoegd op het snijvlak van ggz en Wmo. Ook is op wijkniveau welzijnsaanbod georganiseerd, waarvan zorgorganisaties meer gebruik kunnen maken voor hun cliënten. In het najaar van 2017 konden zorgorganisaties aanvragen bij de gemeente indienen voor innovatieve projecten in het kader van de stimuleringsopdracht Wmo MWA. Hiervoor zijn medio oktober 2017 vijf aanvragen ingediend door drie ketenpartners.

Samenwerking

Cliënten van de maatschappelijke opvang krijgen naast het gesubsidieerd aanbod vanuit de maatschappelijke opvang-instellingen vaak ook maatwerkondersteuning vanuit de reguliere Wmo en behandeling en zorg vanuit klinische voorzieningen op het gebied van ggz, LVB, verslavingszorg (methadonproject) en huisarts. Daarmee zijn veel spelers betrokken bij één persoon, elk met eigen regelgeving, privacyregels en financieringsstromen. Hoewel de opvanginstellingen ook Wmo- en beschermd wonenfuncties verstrekken, is er geen volledig integrale afweging op casusniveau. Daarnaast is er geen sprake van een integrale samenwerking tussen al deze partijen op de verschillende niveaus. Onderzoek door Trimbos ziet verbeterruimte zowel in de onderlinge samenwerking tussen de keten, als tussen de uitvoerende keten en de gemeente. Ketenpartners zelf vragen de gemeente om meer op te treden als een regievoerder die met een duidelijke visie werkt aan de ontwikkeling van de integrale ondersteuning en zorg voor deze doelgroepen.

De gemeente en woningcorporaties voeren onderling ambtelijk en bestuurlijk overleg over de woningvoorraad en de toewijzing daarvan, en leggen afspraken vast in de prestatieafspraken. Aanvullend daarop is er een contingentsysteem met een coördinerend overleg tussen woningcorporaties en zorgaanbieders, de gemeente treedt op als onafhankelijk voorzitter. Dit overleg gaat over de beschikbaarheid van woningen voor de verschillende doelgroepen, niet over het ontwikkelen van een integraal arrangement.

Ook is er een bestuurlijk overleg tussen ketenpartners en de gemeente. Deelnemers zijn directeurs van ketenpartners voor het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang; vanuit de gemeente neemt een beleidsambtenaar en indien nodig de directeur deel. Tijdens dit overleg wordt onder meer de zorgvastgoedstrategie besproken.

62

Verder zijn in de gemeente verschillende overleggen over de casuïstiek. De samenhang tussen deze overleggen is niet altijd duidelijk. Na uitstroom uit een 24 uursvoorziening ligt de verantwoordelijkheid voor monitoring van de cliënt bij de organisatie die ambulante begeleiding biedt. Dat kan gaan om Wmo-ondersteuning, maar bijvoorbeeld ook om de klinische behandeling en de huisarts. De cliënt kan zelf kiezen van welke aanbieder hij de benodigde Wmo-ondersteuning wil krijgen. De begeleiding tijdens het maatschappelijke opvangtraject wordt doorgaans uitgevoerd door de instelling waar de cliënt verblijft. Volgens de Rekenkamer Den Haag ontbreekt het aan een doorlopende casusregie voor cliënten tijdens het hele traject. De begeleiding wordt opeenvolgend door verschillende organisaties uitgevoerd, en het kan voorkomen dat tegelijk meer dan één begeleider betrokken is bij een cliënt.

13 Dordrecht

Aantal uitstromers

In de Drechtsteden en Alblasserwaard-Vijfheerenlanden wonen medio 2017 ongeveer 475 mensen in een instelling voor beschermd wonen. De verwachting is dat dit aantal in vijf jaar tijd afneemt tot ongeveer driehonderd mensen. Deze cijfers zijn het resultaat van intern rekenkundig onderzoek in combinatie met de percentagegewijze benadering in het advies van de commissie Toekomst Beschermd Wonen. De regio bestempelt de cijfers nadrukkelijk als een papieren exercitie. De praktijk kan heel anders uitpakken. De regio wil daarom het inzicht in de kwantitatieve opgave verbeteren.

Vraag en aanbod van woningen

De informatie over de vraag en het aanbod van woningen is nu nog gefragmenteerd. In de Regionale Huisvestingsagenda Kwetsbare Groepen wordt onder andere ingezet op het uitbreiden van de woonzorgketen met producten die momenteel in de regio ontbreken: geclusterd wonen, kamertraining projecten/ concepten voor jongvolwassenen en een tussenvoorziening.

Klantreis

Uitstromers uit het beschermd wonen of de maatschappelijke opvang kunnen altijd in het woningzoekendesysteem een woning zoeken of een aanvraag voor urgentie doen. Meer specifiek voor de uitstroom uit het beschermd wonen is er in de Drechtsteden en Alblasserwaard Vijfheerenlanden de pilot Beschermd Thuis. Samen met de zorgaanbieders biedt de gemeente hierbij veertig cliënten in de wijken begeleiding op maat. Het gaat om mensen die op de wachtlijst stonden en om mensen uit instellingen. Bij het gesprek wordt een kort filmpje getoond over wat zelfstandig wonen allemaal inhoudt. Dat werkt heel goed, omdat in een paar minuten duidelijk wordt waar het over gaat.

63

Een voorwaarde voor deelname aan de pilot is dat cliënten willen meedoen aan het 'sleutelplan'; de begeleider van de cliënt heeft een sleutel en kan de woning binnengaan als er signalen zijn dat de bewoner niet (meer) ontvankelijk is voor zorg. De tweede voorwaarde is het alarmeringsplan, waarbij cliënten zelf aan de bel trekken als ze voelen dat het slechter dreigt te gaan. Ten slotte moeten cliënten ook akkoord gaan dat de gemeente en zorgaanbieders gegevens uitwisselen. De pilot wil vooral achterhalen wat allemaal geregeld moet worden om dit op grotere schaal te doen. Daarom is het nodig te weten of het goed gaat met mensen, wat hun welbevinden beïnvloedt, wat de relatie is met de inzet van ondersteuning en om soms informatie over de cliënt uit te wisselen.

De pilot loopt tot eind 2018 en gaat om mensen die op de wachtlijst stonden en mensen uit instellingen. De gemeente besluit daarna hoe het beschermd wonen structureel wordt vormgegeven. Daarbij ligt nog open wat de wijze van inkoop en de daarbij benodigde producten zijn.

Zachte landing in de wijk

Er is een goede samenwerking tussen de sociale wijkteams – leefbaarheidsteam en het stedelijk netwerk. Uit de gemeentelijke sociale kaart voor de doelgroep blijkt dat veel wijken al veel verschillende activiteiten hebben die openstaan voor alle groepen. Verschillend en passend per wijk, met extra nadruk op de aandachtswijken. Er is geen volledig inzicht in het gebruik van de algemene voorzieningen door de doelgroep.

Samenwerking

De Drechtsteden kent een zeer gestructureerde overlegorganisatie op bestuurlijk, beleidsmatig en operationeel niveau. Een brede regionale achterban is vertegenwoordigd in de bestuurlijke regiegroep en de kerngroep van de huisvestingsagenda. Ook de route van initiatief tot besluit is volledig gestructureerd. De gezamenlijke agenda is gevormd door onder andere de lessen van de pilot Beschermd Thuis, vele gesprekken met medewerkers van zorgaanbieders, sociale dienst, woningcorporaties en gemeenten en door de lessen van de Doe-tafel. Een samenwerking vraagt om het elkaar leren verstaan en begrijpen en de geïnvesteerde tijd hiervoor begint zijn vruchten af te werpen.

De regie ligt bij de gemeente in nauwe samenwerking met woningcorporaties en zorginstellingen. In dit proces van aaneengeschakelde acties is het nut en de noodzaak duidelijk van de afstemming tussen zorg, gemeenten en woningcorporaties in een 'integrale keten'. De ketensamenwerking is nog onvoldoende geborgd en daarom opgenomen in de Huisvestingsagenda 2018.

14 Groningen

Aantal uitstromers

In de regio (provincie) Groningen maken bijna 1.400 mensen gebruik van het beschermd wonen. Centrumgemeente Groningen heeft op basis van onderzoek door KAW de potentiële uitstroom berekend. Van de in totaal 1.387 deelnemers in het beschermd wonen kan de uitstroom uitkomen op 976. De uitstroom is medio 2017 per direct ingeschat op 340. In één jaar tijd was de uitstroom uit het beschermd wonen 304 mensen en de instroom 396. In diezelfde periode stroomden 219 mensen met een indicatie begeleiding uit de maatschappelijke opvang. Per 1 juni 2017 hebben 471 mensen een indicatie voor begeleiding maatschappelijke opvang.

De cijfers vormen een goede basis voor een discussie met partners en geven inzicht in de herkomst van mensen vanuit de verschillende regiogemeenten. Ook maken de cijfers duidelijk dat de problemen zich grotendeels concentreren in de stad Groningen.

Vraag naar woningen

Door de toenemende druk op de woningmarkt in de stad Groningen, ook door andere doelgroepen en statushouders, neemt het aanbod van geschikte en betaalbare woningen af. Groningen onderzoekt oplossingen voor de uitstroom vanuit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang in complexgewijze verhuur, contingentafspraken met woningcorporaties (tweehonderd woningen per jaar), betere matching van vraag en aanbod (een soort Funda), de particuliere markt en leegstaand vastgoed.

Klantreis

Kwetsbare mensen kunnen in de stad via de urgentieregeling van woningcorporaties en gemeente een beroep doen op een ondersteuningstraject met 'proefwonen' (een omklapcontract op naam van gelicenseerde zorginstelling) of Bureau Woonkans (op eigen naam). Er worden afspraken gemaakt over de voorwaarden en ondersteuning, bijvoorbeeld met driehoekscontracten. Ook biedt Bureau Woonkans tweedekansbeleid voor mensen die uit huis worden gezet. In 2018 experimenteert de stad met twee wegen tot versnelling: directe bemiddeling en meer aandacht voor de specifieke wensen en behoeften van de cliënt. Dit is nodig omdat mensen niet altijd aan de voorkant goed weten wat ze willen, waardoor het matchingproces moeizaam verloopt en tijdrovend is.

De opgave in de regio is kleiner dan in de stad. De druk op de woningmarkt is daardoor ook anders. Er is meer overzicht, waardoor er in de meeste situaties een goede samenwerking is met zorgpartijen. Dit vindt vaak plaats op basis van goede onderlinge contacten en niet op basis van afspraken. Meer regie van gemeenten lijkt wenselijk om de opgave beter in beeld te krijgen.

Randvoorwaarden in de wijk

In Groningen zijn nog geen afspraken over een arrangement in de wijk. Wel zijn er een aantal voornemens om de buurtkracht te vergroten: voorlichtingsbijeenkomsten, vrijwilligers en/of het netwerk van de cliënt versterken, meer wijkgericht en talentgericht werken vanuit de zorg en het stimuleren van werkprojecten en dagbesteding in de buurt.

Samenwerking

Een overlegstructuur tussen aanbieders-gemeenten-woningcorporaties is opgenomen in het convenant dat in de maak is. In de stad heeft de beleidsgroep woonruimteverdeling (woningcorporaties, plus

gemeente Groningen) een beleidsbepalende rol. In de regio krijgt het op verschillende manieren invulling.

Naar aanleiding van een onderzoek en een inzichtelijk rapport uit 2017 over knelpunten rondom de instroom, doorstroom en uitstroom vanuit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang wordt momenteel provinciaal gewerkt aan oplossingen door vertegenwoordigers van woningcorporaties, gemeenten, zorgaanbieders en cliëntenorganisaties. Dit gebeurt in zogenaamde Doe-tafels. Deze tafels hebben de volgende thema's:

- Preventie: minder instroom en buurtkracht.
- Jongeren en de weg naar zelfstandig wonen.
- Toepassing regelgeving en voorwaarden.
- Data en cliëntgegevens.
- Samenwerking zorgaanbieders, woningcorporaties, gemeenten en cliëntorganisaties.
- Reguliere woningen en de uitstroom via de woningcorporatie.
- Nieuwe woonideeën.

Huidige knelpunten bij de weg naar zelfstandig wonen zijn: het ontbreken van een positieve huurdersverklaring, regiobinding en tijdig en voldoende inkomen – en daarmee de aanpak van schulden –, geen gebruik kunnen maken van urgentie, een te snelle uithuiszetting en te weinig mogelijkheden om snel op te schalen in ondersteuning en behandeling. Die moeten in 2018 opgelost worden.

15 Haarlemmermeer

Aantal uitstromers

In regionaal verband (Kennemerland met centrumgemeente Haarlemmermeer) is een programma 'Opvang, wonen en herstel' opgesteld met alle tien gemeenten. De ambities: een preventie-offensief, alle cliënten een hersteltraject op maat en zelfstandig wonen versterkt. In het kader van een taskforce EPA (Ernstig Psychiatrische Aandoeningen) is een pilot gestart voor de (extra) uitstroom vanuit psychiatrische ziekenhuizen en het beschermd wonen naar zelfstandig wonen. De beoogde uitstroom hangt van veel factoren af en laat zich niet gemakkelijk voorspellen. Voor de regio gaat het zeker om minstens honderd mensen.

Ongeveer een kwart van de uitstroom betreft mensen uit Haarlemmermeer. Uit de jeugdzorg gaan dertig jongeren die achttien jaar worden, in 2017-2018 uitstromen en een onbekend aantal thuiswonende jongeren gaat een beroep doen op zelfstandig wonen met begeleiding. Verder zullen zo'n tachtig mensen uitstromen uit het beschermd wonen (binnen tien jaar). In april 2017 verbleven 38 Haarlemmermeerse inwoners in de maatschappelijke opvang (ook buiten de gemeente). Zorgaanbieders hebben geen precies beeld van de mogelijke uitstroom. Bij de Regionale Instelling voor Beschermd Woonvormen (Ribw) is de schatting dat twintig procent van de 35 mensen in het beschermd wonen uitstroomt. In totaal gaat het dan bij benadering voor Haarlemmermeer om jaarlijks 35 mensen uit het beschermd wonen en negentig uit de maatschappelijke opvang.

Vraag en aanbod van woningen

De gemeente heeft intern onderzoek gedaan naar de woonbehoefte van inwoners met een zorgvraag, hoe geschikt de woningvoorraad is, of die geschikt te maken is en welke rol de gemeente daarin heeft. Voor zorgaanbieders is het tekort aan geschikte woningen het grootste struikelblok voor uitstroom. In Haarlemmermeer speelt (net als elders) de schaarste op de sociale huurmarkt waar ook nog vele andere doelgroepen eenzelfde vraag naar een goedkope woning hebben.

Voor 2017 zijn voor het eerst in de lokale huisvestingsverordening regels opgenomen over de toewijzing van woningen aan bijzondere doelgroepen, zoals aan urgenten en statushouders. De afspraak was om vijf procent van de vrijkomende woningen voor uitstromers op jaarbasis beschikbaar te stellen. Voor 2018 wordt in de prestatieafspraken opgenomen dat minimaal zestig woningen voor deze doelgroep beschikbaar zijn. Op termijn wil de gemeente ook kwalitatieve aspecten voor de huisvesting van uitstromers opnemen, zoals de omgevingskwaliteit – prikkelarm – en een netwerk met algemene voorzieningen.

Klantreis

In principe moeten mensen met een zorgvraag gewoon via de reguliere weg een woning vinden en staan dan op de wachtlijst, net als andere woningzoekenden. De huidige urgentieregeling helpt niet voor de versnelling van de doorstroom beschermd wonen. Als iemand vanuit de zorgaanbieder wordt aangemeld voor een woning, dan kijkt Ymere of er een geschikte woning beschikbaar is. Dat is een intern proces, zonder samenwerking met andere partijen. In principe huurt iemand dan op eigen naam, niet via de zorgorganisatie. Alleen het Leger des Heils heeft wel 'omklapwoningen' via Ymere. Om meer gestructureerd en versneld de uitstroom te bevorderen, start Haarlemmermeer in 2018 met de Opstapregeling (naar voorbeeld van Apeldoorn). Dat is een grote stap voorwaarts, waar veel van wordt verwacht.

Zachte landing in de wijk

De pilot 'Move On' concentreert zich op de financiële knelpunten bij uitstroom en met name op het wegnemen van belemmeringen om de overstap naar zelfstandig wonen met hulp aantrekkelijker of makkelijker te maken. Concrete casuïstiek gaat inzicht geven in mogelijke oplossingen. De oplossingen mogen onorthodox zijn en creatief maatwerk. Eerste analyses laten zien dat binnen de huidige regels al veel mogelijk is, maar dat dat veelal onbekend is. Ook betere samenwerking kan vaak financiële problemen voorkomen.

Er zijn risico's op vereenzaming of verwaarlozing, als de randvoorwaarden niet zijn vervuld, zoals voldoende ambulante begeleiding en zorg, acceptatie door de (directe) omgeving, ontmoetingsmogelijkheden (dagbesteding) en een prikkelarme leefomgeving. Daarom zijn in twee wijken in Hoofddorp proeven gestart met ontmoetingsactiviteiten voor alle wijkbewoners, waaronder mensen met psychische kwetsbaarheden. Verder wordt er gestart met de opzet van een buurtcirkel. Ook rondom leefbaarheid in de wijk gaat de Opstapregeling bijdragen aan betere samenwerking tussen zorgaanbieders en woningcorporaties in de wijk.

Samenwerking

Op institutioneel vlak ontbreekt vooralsnog gestructureerd overleg. Dat wordt wel opgezet in het kader van de Opstapregeling. Hierin is de gemeente de initiatiefnemer. Ook start de gemeente met contacten met de zorgverzekeraar, omdat cliënten heen en weer worden geschoven tussen de Zorgverzekeringswet en de Wmo. Zorgaanbieders zijn erg blij met de groeiende samenwerking. Er ontstaat een gezamenlijke verantwoordelijkheid.

- 68 Er is wel intensieve samenwerking tussen gemeente, zorg- en welzijnsaanbieders in de zogenaamde Meer-teams gericht op bemoeizorg, overlast en mensen met verward gedrag. Maar nog niet op uitstroom.

16 's-Hertogenbosch

Aantal uitstromers

In de regiovisie *Uitvoering Regiovisie Beschermd wonen & maatschappelijke – en verslaafdenopvang 2016-2020* is een kwantitatieve doelstelling voor de uitstroom van voorzieningen bepaald. De ambitie is om de capaciteit van 320 plaatsen terug te brengen tot 145 plaatsen.

Regionaal is er een onderbouwde aannahme van de uitstroom uit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang gemaakt. Bij het beschermd wonen is daarbij uitgegaan van een uitstroom van tachtig procent van de cliënten over een looptijd van acht jaar. Bij de maatschappelijke opvang is het uitgangspunt dat iemand niet langer dan drie maanden in de opvang verblijft.

Voor de regio rond 's-Hertogenbosch ging het dan concreet om 47 cliënten uit het beschermd wonen die potentieel in 2016 en 2017 kunnen uitstromen. Eind 2017 zijn hiervan 22 mensen daadwerkelijk uitgestroomd en veertien mensen kunnen op korte termijn uitstromen. Voor ongeveer veertig procent van de mensen lijkt uitstroom alleen mogelijk via een geclusterde zelfstandige woonvorm met zorg in de nabijheid. Deze optie wordt de komende tijd verder uitgezocht. Ook de reële uitstroom uit de maatschappelijke opvang en wat daarvoor nodig is (of wat er nu belemmert) zoeken de samenwerkende partijen begin 2018 verder uit.

Vraag naar woningen

Op grond van de onderbouwde aannahme is de woningvraag gesteld op een uitstroom van driehonderd mensen per jaar in de gehele regio (tweehonderd in 's-Hertogenbosch en honderd in de regio). De druk op deze woningvoorraad is groot: er zijn ook andere groepen die voorrang krijgen en de gemiddelde wachttijd is in de regio langer dan vijf jaar. Dit betekent dat gemeente en woningcorporaties telkens zorgvuldige afwegingen moeten maken wie voorrang krijgt op een woning. Voor de uitstroom uit het beschermd wonen hebben de Bossche woningcorporaties een contingent van 125 woningen in de prestatieafspraken opgenomen.

69

Integraal arrangement

Naast huisvesting hebben bewoners vanuit het beschermd wonen veelal een arrangement nodig waarin begeleiding, budgetbeheer en dagbesteding zijn geregeld. In 's-Hertogenbosch worden de afspraken hierover tijdens de keukentafelgesprekken met het sociaal wijkteam gemaakt en in een plan van aanpak vastgelegd. De gemeente verstrekt de beschikking (individuele begeleiding, begeleid wonen thuis) aan de cliënt en geeft in overleg met de cliënt de zorgorganisatie de opdracht begeleiding te leveren. In overleg met de woningcorporatie wordt een passende woning gezocht. De woningcorporaties sluiten vervolgens met de bewoner een tijdelijke huurovereenkomst. Woonbegeleiding, waarin de afspraken over begeleiding worden vastgelegd. De procesregie op casusniveau ligt bij het sociaal wijkteam.

Zachte landing in de wijk

Naast huisvesting en individuele begeleiding zijn voorzieningen in de wijk nodig voor een zachte landing in de wijk. De gemeentelijke beschikking beschermd thuis bestaat uit dagbesteding en begeleiding. Dagbesteding is nu nog vaak specialistisch vormgegeven, en vaak in een specifieke voorziening. De bedoeling is dit te transformeren en meer gebruik te maken van voorliggende voorzieningen in de wijk, zoals lokale verenigingen en clubs. In de praktijk komt dit nog niet tot stand, doordat de zorgorganisaties weinig ervaring hebben in het leggen van verbindingen met de wijk en de gemeente nog weinig initiatief heeft genomen om deze transformatie te faciliteren. De omslag naar de wijk toe,

inclusief het betrekken van andere bewoners, staat nog in de kinderschoenen. In 2018 is het werken aan de verbinding met de wijk een speerpunt van de gemeente.

Samenwerking

Lokale partijen zijn op bestuurlijk en op uitvoeringsniveau met de doorstroming naar zelfstandig wonen aan de slag gegaan. Bestuurlijk heeft de stuurgroep Thuis in de Wijk de taak om ambitie te vertalen in prestatieafspraken wonen en in inkoopafspraken met de zorgaanbieders. De stuurgroep bestaat uit gemeenten, de ggz-zorgaanbieder en woningcorporaties.

De ambitie en de opgave is onderwerp van afstemming en samenwerking(safspraken) in het regionale huisvestingsnetwerk waarin op regionaal niveau zes gemeenten, twaalf woningcorporaties, drie zorgaanbieders en twee mensen vanuit cliëntenorganisaties deelnemen.

Voor de uitvoer en coördinatie van de woonopgave in de regiovisie is een regiegroep in het leven geroepen met de verantwoordelijke projectleider en beleids- en programmamensen van de direct betrokken gemeenten en zorgaanbieder. De gemeentelijk projectleider voert de regie binnen de samenwerking en werkt daarbij intensief samen met een klein team van projectleider ggz en woningcorporatie. Zij vragen een cliëntenklankbordgroep om advies bij voorstellen.

17 Hoorn

Aantal uitstromers

In de regio Hoorn levert onderzoek onder zorgaanbieders over de uitstroom begin 2017 nog geen duidelijke cijfers op. Wel is er enig idee wat de uitstroom ongeveer is. Inmiddels wordt wel geïventariseerd welke mensen in de voorzieningen klaar zijn om uit te stromen, maar die dit niet kunnen door ontbrekende huisvestingsmogelijkheden. Eind 2017 gaat het om 34 casussen – meer mensen als je ouders en/of kinderen meetelt – in de maatschappelijke opvang en twaalf mensen in voorzieningen voor het beschermd wonen die zorginhoudelijk gezien kunnen uitstromen, maar waarvoor geen woning is.

Vraag naar woningen

De regio kampt met een tekort aan eenpersoonswoningen. Wat daarbij een rol speelt, is dat het aandeel sociale huur in de regio onder de dertig procent ligt. Bovendien zijn mutatiepercentages laag – in 2017 bij Het Grootslag bijvoorbeeld slechts vijf procent. Taakstellingen zijn dan relatief moeilijk te vervullen.

De gemeente Hoorn heeft plannen om met flexwonen te starten naar voorbeeld van de gemeente Eindhoven. Zo'n vijftig tot zestig appartementen voor spoedzoekers: echtscheidingen, studenten, statushouders en mensen die kunnen uitstromen uit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang. Realisatie wordt nog wel belemmerd door weerstand vanuit omwonenden.

In een bestuurlijke overeenkomst is vastgelegd om de komende drie jaar honderd woningen per jaar in de stad en regio beschikbaar te stellen voor de maatschappelijke opvang, het beschermd wonen en jongeren. Deze worden toegewezen via directe bemiddeling. Beide doelen zijn vastgelegd in prestatieafspraken in de stad en regio.

71

Klantreis

Uitstroom uit het beschermd wonen gebeurt rechtstreeks tussen de woningcorporatie en zorgaanbieder, of de persoon zoekt via de reguliere weg een zelfstandige vervolghuisvesting. Daarnaast wordt in de Brede Centrale Toegang voor de maatschappelijke opvang gesproken over vervolgplaatsingen in bijvoorbeeld het beschermd wonen of ambulante trajecten. Hoe het contact met woningcorporaties vervolgens verloopt, is nog niet in beeld gebracht. Het streven is om dit ad hoc overleg te verleggen naar goede afspraken aan het begin van het huisvestingstraject.

Zachte landing in de wijk

In 2018 maken zorgpartijen met de gemeente Hoorn en de West-Friese gemeenten afspraken over een zachte landing in de wijk. Er is een positief gevoel van gezamenlijke verantwoordelijkheid dat leidt tot optimisme over de uitkomst. Zo wordt ingezet op de toegankelijkheid van algemene voorzieningen in de wijk; vanuit wonen wordt gestuurd op het voorkomen van huisuitzettingen.

Samenwerking

Op institutioneel niveau is lange tijd weinig samenwerking rondom uitstroom georganiseerd.

Onlangs is een regionaal bestuurlijk overleg gestart tussen de sociale dienst en stadsontwikkeling. Dit heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan het regionaal bestuurlijk draagvlak voor de uitstroom uit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang.

De verbindingen worden gelegd met de woningcorporaties, zorgaanbieders en gemeenten binnen de regio. Nu wordt een stuur- en werkgroepstructuur ingericht rondom de pilot 'Uitstroom'. Daarin heeft de

gemeente de regie en worden afspraken gemaakt over de toewijzing en verdeling van woonruimten voor deze bijzondere doelgroepen. Een conceptconvenant tussen de Brede Centrale Toegang en de West-Friese woningcorporaties voor de maatschappelijke opvang- en beschermd wonen-doelgroepen, wordt opgenomen in de pilot 'Uitstroom'.

Ook wordt in het kader van de Visie Kwetsbare Inwoners, waaronder de pilot Uitstroom ook valt, een regionale ambtelijke regiegroep gevormd voor het monitoren, operationaliseren en implementeren van de gedeelde visie.

Voor de woningcorporatie is het belangrijk om in te zetten op preventie en vroegsignalering. Daar waar de woningcorporatie onderdeel uitmaakt van het wijkteam (gemeente Medemblik) verloopt de samenwerking op casusniveau goed. Mensen leren elkaar kennen en kunnen snel handelen. Het zijn vooral de woningcorporaties die initiatief nemen; zij kaarten problemen aan en komen met initiatieven. De gemeenten realiseren zich dat zij verder de regie moeten nemen.

18 Leiden

Aantal uitstromers

De gemeente Leiden heeft in 2017 onderzoek laten doen om meer zicht te krijgen op het aantal uitstromers uit het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang.

- Beschermd wonen: 655 cliënten in 2017, inclusief 111 cliënten op de wachtlijst. De potentiële uitstroom is ongeveer 75 mensen per jaar, en vijf tot zes mensen per direct. Er zijn geen precieze cijfers over de reële uitstroom. De gemeente schat dat het in de huidige praktijk gaat om ongeveer zeventig mensen per jaar.
- Maatschappelijke Opvang: vanuit de Opvang wordt ongeveer 270 tot 310 maal per jaar een beroep gedaan op een zelfstandige woonruimte. Ongeveer twintig mensen waren op het moment van onderzoek klaar voor uitstromen.

Vraag naar woningen

Uitstromers kunnen via de contingentregeling een woning krijgen. In dit kader deelt de Vereniging Woningcorporaties Holland Rijnland gezamenlijk woningen toe aan zorgorganisaties. In Leiden is er sprake van een gespannen woningmarkt met een tekort aan woningen.

De gemeente Leiden speelt actief in op het tekort aan woningen voor de uitstromers vanuit de maatschappelijke opvang. Naast een verhoging van het contingent heeft de gemeente in 2017 samen met woningcorporaties ongeveer 45 tijdelijke woonunits laten plaatsen voor mensen uit de maatschappelijke opvang, statushouders en reguliere woningzoekenden. Ook heeft de gemeente een hotel aangekocht met tijdelijke verblijfsplaatsen voor de doelgroep en heeft De Binnenvest onder meer een woning waar jongeren tijdelijk kunnen wonen en als dagbesteding het (zeer oude) huis onder begeleiding opknappen.

Voor 2018 staat een evaluatie van de contingent- en de urgentieregeling binnen de regio Holland Rijnland gepland, omdat veel woningzoekenden net tussen beide regelingen in vallen. Op grond van de uitkomsten worden de regelingen aangepast.

73

Klantreis

Cliënten beschermd wonen en uit de opvang kunnen op drie manieren uitstromen: zij reageren via het reguliere woningaanbodstelsel, komen soms in aanmerking voor urgentie of worden bemiddeld via de regionale contingentregeling.

In de contingentregeling is vastgelegd dat een cliënt bij uitstroom uit het beschermd wonen of de maatschappelijke opvang twee jaar ambulante begeleiding krijgt. Daarom is het huurcontract gekoppeld aan een verplichting tot woonbegeleiding totdat zelfstandig wonen mogelijk is. Bij uitstroom stellen de cliënt, zijn begeleider en de gemeentelijke consulent een uitstroomplan op, dat ingaat op alle relevante leefgebieden, waaronder budgetbeheer en dagbesteding. Dit wordt vastgelegd in onder andere een Zelfredzaamheid-Matrix (ZRM) en actieplannen.

In 2017 is geregeld dat binnen de maatschappelijke opvang al wordt gestart met het opstellen van het plan, later volgen de cliënten uit het beschermd wonen. De opvangorganisatie kan daarbij de schuldhulpverlening inschakelen, zodat zo snel mogelijk wordt gewerkt aan het saneren van eventuele schulden.

Zachte landing in de wijk

Om een zachte landing in de wijk te organiseren, is in de contingentregeling afgesproken dat uitstromers een uitstrooplan hebben met aandacht voor alle relevante leefdomeinen. Dit moet op individueel niveau bijdragen aan het prettig wonen in de wijk.

Daarnaast werkt de gemeente samen met ervaringsdeskundigen, organisaties voor zorg en welzijn, het zelfregiecentrum en buurtcirkels aan het opbouwen van zorginfrastructuren in wijken en buurten. In dit kader hebben de gemeenten in Holland Rijnland een budget beschikbaar gesteld voor innovatieve pilots voor beschermd wonen. Eind 2017 zijn de pilots beoordeeld en begin 2018 is gestart. De pilots zijn onder meer gericht op meedoen mogelijk maken, beschermd wonen *light*, het organiseren van de-escalatie en het oprichten van een respijthuis. In het kader van het decentraliseren van dag- en nachtopvang organiseert De Binnenvest deze voorziening in een leegstaande school.

Samenwerking

Voor de opgave maatschappelijke zorg is een regionale programma-organisatie opgericht. Deze bestaat uit een programma-organisatie, met daaronder werkgroepen. Bestuurlijk opdrachtgever van de programma-organisatie is de voorzitter van het PHO Maatschappij. De regionale besluitvorming vindt plaats via het PHO Maatschappij en vervolgens waar nodig colleges en raden. De trekker van de regionale programma-organisatie heeft periodiek afstemming met de trekker van het project 'Aanpak personen met verward gedrag en de trekker Maatschappelijke zorg Midden-Holland'. Cliënten en ervaringsdeskundigen adviseren gevraagd en ongevraagd de projectgroep en werkgroepen over voorstellen.

- 74 Voor overleg met de gezamenlijke zorgpartijen wordt aangesloten op de huidige fysieke overlegtafel bestuurlijk contracteren voor het beschermd wonen die door de gemeente Leiden wordt georganiseerd. Periodiek wordt daartoe een thematisch overleg over de maatschappelijke zorg georganiseerd. Vertegenwoordigers van overige maatschappelijke zorgaanbieders en van gemeenten uit de subregio's worden daarbij uitgenodigd. Verder werkt de gemeente samen met andere gemeenten in de regio met verzekeraar Zorg en Zekerheid aan een samenwerkingsagenda waarbij ambulantisering ggz één van de speerpunten is. Daarnaast zitten ggz-aanbieders en verzekeraars met de gemeente om tafel in de taskforce Verkorten Wachtlijsten Ggz. Met ingang van 2018 neemt de regio ook deel aan het regionaal ondersteuningsprogramma 'Samenwerking gemeenten en zorgverzekeraars'. Daarbij wil de regio tot concrete afspraken komen met zorgverzekeraars en ggz over betere ggz-zorg en een overlegtafel, waaronder ook een aanpak voor mensen met verward gedrag, het verkorten van wachtlijsten en ambulantisering van de ggz.

De werkgroep Sociale Agenda van de gezamenlijke woningcorporaties is verantwoordelijk voor de invulling en uitvoering aan de contingentregeling. In deze werkgroep zitten woningcorporaties, zorgpartijen en gemeenten. De werkgroep valt weer onder het bestuur van de woningcorporaties en legt besluiten voor aan het bestuur van de regio Holland Rijnland.

19 Regio Noord-Veluwe

Kwantitatieve opgave

In de regio Noord-Veluwe zijn 227 plaatsen voor het beschermd wonen, 157 plaatsen voor mensen met een persoonsgebonden budget (PGB) en 163 plaatsen voor de maatschappelijke opvang per 2017 gecontracteerd. Bureau DSP deed voor de gemeente onderzoek naar de potentiële uitstroom. De cijfers zijn gebaseerd op het aantal plaatsen in de regio, aangevuld met gesprekken met zorgaanbieders en betrokkenen. De schattingen komen uit op 35 potentiële uitstromers in 2017. Hiernaast gingen 28 mensen in de Proeftuin Eperweg wonen, een leegstaand zorgpand in Nunspeet dat is omgevormd naar 32 kleine, betaalbare zelfstandige huurwoningen. Daarvan zijn 24 woningen voor mensen met een zorgvraag bestemd en acht woningen voor mensen zonder zorgvraag.

Het belang van dit getal is dat het vooral een start vormt om het gesprek over de inhoud te voeren en concrete acties te ondernemen, doordat het vermeende probleem tot handelbare proporties terugbrengt. Als je dan afspraken maakt over de daadwerkelijke uitstroom, wordt het vraagstuk nog kleiner. In 2017 hebben in totaal 37 mensen een zelfstandige huisvesting gekregen.

Vraag en aanbod woningen

In de regio Noord-Veluwe is een gebrek aan betaalbare woningen. De wachttijd kan oplopen tot zes jaar. Maatregelen zijn het tijdelijk gebruik van leegstand zorgvastgoed (Proeftuin Eperweg), contingentafspraken van twee procent van mutaties in de bestaande voorraad voor het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang en de toevoeging van 35 woningen aan de voorraad. Deze afspraken zijn vastgelegd in de prestatieafspraken.

75

Klantreis

De weg naar zelfstandige huisvesting loopt zoveel mogelijk via de reguliere wijze. Daarnaast is er een gecoördineerde matching via de Centrale Uitgang, bijvoorbeeld met individueel pas- en maatwerk voor de hoogte van de huur, de plek waar een woning vrijkomt, de mogelijke verbinding met de wijk, de draagkracht van de wijk en de bereikbaarheid van de dagbesteding. Bij een toewijzing bieden woningcorporaties een woning aan via directe bemiddeling. De woningcorporaties maken ook gebruik van omklapwoningen en mogelijkheden om speciale afspraken te maken bij een huurcontract.

Zachte landing in de wijk

In de keten krijgt de landing in de wijk steeds meer aandacht. Het doel is meer gebruikmaken van het voldoende aanbod in het voorliggende veld. Vanuit de zorginstellingen worden begeleiders intern getraind om in de wijk aan het werk te gaan en naast de cliënt ook aandacht te geven aan de buurt en de buurtbewoners waar de cliënt komt te wonen.

De gemeente stimuleert nieuwe projecten zoals entreecoaches, Veluws logeren, Ontmoetingsnetwerken en een managers appgroep voor tijdelijke, acute woonplekken.

Samenwerking

In het kader van de proeftuin komt een stuurgroep (strategisch en tactisch) en een regiegroep (vooral operationeel) periodiek bijeen om te 'proeven' wat er in de proeftuin gebeurt, om zo gezamenlijk tot een nadere uitwerking te komen. De betrokken partijen bespreken de ontwikkelingen binnen de proeftuin met elkaar en komen tot oplossingen voor eventuele problemen.

Belangrijk bleek het lumpsumfinancieringsmodel vanuit de gezamenlijke gemeenten, waarbij de zorginstellingen jaarlijks een bedrag ontvangen voor de begeleiding, activering en re-integratie voor een

vast aantal cliënten. Gemeenten nemen regionale verantwoordelijkheid voor een regionaal probleem. De lumpsumfinanciering biedt zorgorganisaties de ruimte om de nodige ondersteuning te bieden en daarbij makkelijk op en af te schalen. De samenwerking werkt vanuit 'de bedoeling' op basis van vertrouwen.

Het Convenant Keten Maatschappelijk Zorg verbindt alle regionale partijen – zorgaanbieders (ZIN en PGB), woningcorporaties, welzijn, gemeenten – aan de verantwoordelijkheid voor het monitoren van uitstroomprocessen. In de keten worden knelpunten gesignaleerd en werkgroepen samengesteld om met oplossingen te komen, met mandaat en heldere opdracht.

Op casusniveau vindt een communicatiewerkgroep via een soort app elkaar bij een crisis of escalatie. Vertegenwoordigers uit alle betrokken partijen organiseren een oplossing, zoals ze dat in het convenant hebben afgesproken, waarbij financiering loopt via hoofdaannemer-onderaannemerschap. Als ze niet zelfstandig eruit komen, kan de voorzitter vanuit de gemeente een oplossing afdwingen. Ook op casusniveau leiden de grote mate van openheid en veiligheid, zoals is gegroeid in de Proeftuin Eperweg tot het nemen van een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid.